

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2019-2022

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Natálie Dejová

Dítě v pěstounské péči přicházející z ústavní výchovy

Praha 2022

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Alois Daněk Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED (PART TIME) STUDIES

2019-2022

BACHELOR THESIS

Natálie Dejová

Child in foster care coming from institutional care

Prague 2022

The Bachelor Thesis Work Supervisor: PhDr. Alois Daněk Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 16.02. 2022

Natálie Dejová

Poděkování

Děkuji vedoucímu mé bakalářské práce PhDr. Aloisi Daňkovi Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a vstřícný přístup. Také bych ráda poděkovala všem respondentům, kteří byli ochotni zapojit se do rozhovorů a poskytnout mi tak velmi cenné informace důležité pro vznik této práce.

Anotace

Tématem bakalářské práce je „Dítě v pěstounské péči přicházející z ústavní výchovy“. Cílem této práce je přinést nové poznatky a informace o možných pozitivních a negativních dopadech na osobnost dětí, které byly během svého života umístěny v některém z typů ústavního zařízení před pěstounskou péčí. Dalším cílem je sledovat, jak tyto dopady ovlivňují jejich život. Teoretická část se věnuje sociálně–právní ochraně dětí, systému náhradní a ústavní výchovy, životu dítěte v pěstounské péči a psychickému vývoji dítěte. V praktické části bude výzkum realizován formou rozhovorů s vybranými dlouhodobými pěstouny z celé České republiky. Výzkum je zaměřen na dopady ústavní výchovy na osobnost dítěte.

Klíčová slova

Citová deprivace, dětský domov, dopady ústavní výchovy, pěstouni, pěstounská péče, poruchy chování, rozhovor, sociálně právní ochrana dětí, ústavní výchova, ústavní zařízení.

Annotation

The topic of the bachelor thesis is "A child in foster care coming from institutional care". The aim of this paper is to bring new knowledge and information about possible positive and negative impacts on the personality of children placed in one of the types of institutional facilities before their placement in foster care and how these impacts affect their lives. The theoretical part deals with the social and legal protection of children, the system of alternative and institutional education, the life of the child in foster care and the psychological development of the child. In the practical part, the research will be carried out in the form of interviews with selected long-term foster parents from all over the Czech Republic. The research is focused on the effects of institutional education on the child's personality.

Keywords

behavioural disorders, conversation, Emotional deprivation, foster care, foster parents, children's home, institutional care, institutional facilities, social and legal protection of children, the effects of institutional education

OBSAH

ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1 SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ	11
1.1 Činnosti sociálně-právní ochrany dětí	11
1.2 Péče o ohrožené děti	13
1.3 Sanace rodiny	15
2 SYSTÉM NÁHRADNÍ A ÚSTAVNÍ VÝCHOVY	18
2.1 Náhradní rodinná péče	18
2.1.1 Formy Náhradní rodinné péče.....	18
2.2 Ústavní péče.....	20
2.3 Kontakty dítěte s biologickou rodinou a vliv na jeho osobnost.....	23
3 DÍTĚ V PĚSTOUNSKÉ PÉČI	26
3.1 Definice pěstounské péče.....	26
3.2 Legislativa pěstounské péče.....	27
3.3 Formy pěstounské péče.....	27
3.4 Osobnost pěstouna	29
3.4.1 Výběr vhodných žadatelů o pěstounskou péči	30
3.4.2 Proces vstupu do pěstounství	31
3.4.3 Motivace pěstounů	32
3.4.4 Finanční zajištění pěstounské péče	32
3.5 Život dítěte v pěstounské péči	33
3.5.1 Adaptace dítěte v pěstounské péči	34
3.5.2 Navázání vztahu dítěte a pěstouna	34
3.5.3 Přínosy pěstounské péče pro děti	35
3.5.4 Rizika pěstounské péče pro děti	35
4 OSOBNOST DÍTĚTE ŽIJÍCÍHO V NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČI.....	36
4.1 Psychický vývoj dítěte	36
4.2 Citová deprivace	38
4.3 Poruchy chování dětí	40
4.4 Traumata dětí v náhradní rodinné péči	44

PRAKTICKÁ ČÁST	46
5 METODOLOGIE	46
5.1 Cíl výzkumu, výzkumný problém a výzkumná otázka.....	46
5.2 Metodický postup	47
5.3 Výzkumný soubor.....	49
5.4 Realizace výzkumu	49
6 ANALÝZA.....	51
6.1 Analýza výsledků.....	51
6.1.1 Sociodemografické údaje dlouhodobých pěstounů.....	51
6.1.2 Dosavadní zkušenosti pěstounů	52
6.1.3 Pozitivní vzpomínky dětí na pobyt v ústavním zařízení	57
6.1.4 Negativní vzpomínky dětí na pobyt v ústavním zařízení.....	60
6.1.5 Pozitivní dopady ústavní výchovy na osobnost dítěte z pohledu pěstouna.....	62
6.1.6 Negativní dopady ústavní výchovy na osobnost dítěte z pohledu pěstouna	65
7 DISKUZE	69
ZÁVĚR	76
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	79
SEZNAM ZKRATEK	84
SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ	85
SEZNAM PŘÍLOH.....	86

ÚVOD

Autorka bakalářské práce si zvolila téma Dítě v pěstounské péči přicházející z ústavní výchovy. Hlavním důvodem volby tohoto tématu byla osobní a pracovní zkušenost. Autorka pracuje na pozici vychovatelky v dětském domově a s dětmi, které mají zkušenost s pobytem v ústavním zařízení, je v každodenním kontaktu. Zároveň má osobní zkušenost i s pěstounskou péčí. Autorka je sama aktuálně v roli dlouhodobé pěstounky šestnáctiletého chlapce. Dalším důvodem byla aktuálnost tohoto tématu, jež má spojitost s častými veřejnými debatami ohledně pěstounské péče a ústavních zařízení.

Téma dítě v pěstounské péči přicházející z ústavní výchovy autorka považuje za velmi aktuální a důležité společenské téma. Vzhledem ke změnám týkajícím se finančního ohodnocení pěstounů a rozdělení pěstounů na zprostředkované a nezprostředkované je toto téma o to více aktuální a veřejností často probírané a medializované. Dítě přicházející do ústavního zařízení si mnohdy s sebou přináší již mnoho traumat ze své biologické rodiny. Umístění do ústavního zařízení je opět další výrazná změna v jeho životě, a to vše se promítá v jeho chování. Pěstouni, kteří tyto děti přebírají do své následné péče, se mnohdy musí potýkat s řadou problémů a často se neobejdou bez odborné pomoci.

Bakalářská práce je rozdělena do dvou částí – části teoretické a praktické. Teoretická část pojednává o problematice související se sociálně-právní ochranou dětí. Věnuje se jednotlivým činnostem tohoto orgánu, celkovou péčí o ohrožené děti a možnou sanací rodiny. Dále se zaměřuje na oblast systému náhradní a ústavní výchovy. Definiuje jednotlivé formy náhradní a rodinné péče a dále popisuje, jak probíhají kontakty s biologickou rodinou. Klíčovou kapitolou této práce je kapitola týkající se života dítěte v pěstounské péči, kde je podrobně rozebrán celý princip a fungování pěstounské péče. Na závěr teoretické části se zaměříme na psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči.

Hlavním cílem této práce je zjistit vliv ústavní výchovy na osobnost dítěte žijícího v dlouhodobé pěstounské péči. Dále jsou stanoveny 2 dílčí cíle: 1. dílčí cíl: Označit pozitivní dopady ústavní výchovy na osobnost dítěte. 2. dílčí cíl: Označit negativní dopady ústavní výchovy na osobnost dítěte.

Praktická část bakalářské práce se zaměřuje na dopady ústavní výchovy na osobnost dítěte žijícího v pěstounské péči. Autorka chce zjistit, jakým způsobem ovlivňuje pobyt dětí v ústavním zařízení jejich budoucí život v pěstounské péči. Výzkumné otázky zní: **HVO:** Jaký vliv má ústavní výchova na osobnost dítěte žijícího v dlouhodobé pěstounské péči? **DVO1:** Jaké pozitivní dopady má ústavní výchova na osobnost dítěte žijícího v dlouhodobé pěstounské péči? **DVO2:** Jaké negativní dopady má ústavní výchova na osobnost dítěte žijícího v dlouhodobé pěstounské péči? Výzkum bude realizován prostřednictvím rozhovorů s dlouhodobými pěstouny z celé České republiky. V odpovědích respondentů se bude autorka snažit hledat podobnosti a souvislosti s výzkumnou otázkou. Na základě těchto získaných informací bude provedena analýza.

TEORETICKÁ ČÁST

1 SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ

V této kapitole autorka nejprve charakterizuje orgán sociálně-právní ochrany dětí. Orgán sociálně-právní ochrany dětí hraje důležitou roli v životě dítěte, jež žije mimo svou vlastní biologickou rodinu. Orgán sociálně-právní ochrany dětí je prostředníkem v rámci komunikace a koordinátorem spolupráce mezi dítětem, ústavním zařízením, popřípadě pěstouny a biologickou rodinou dítěte. Důležitou roli hraje i při umístování a výběru vhodné pěstounské rodiny pro děti žijící v ústavních zařízeních. V této kapitole se budeme dále věnovat jednotlivým činnostem tohoto orgánu, definujeme péči o ohrožené děti a na závěr popíšeme, jak probíhá sanace rodiny.

1.1 Činnosti sociálně-právní ochrany dětí

Sociálně-právní ochrana dětí je centrálně garantovaná, ale lokálně poskytovaná ve všech moderních systémech už od počátku 20. století. Je zajištěna vždy jednotlivými státy pomocí státní správy a tato činnost je zajišťována konkrétními sociálními pracovníky a jednotlivými orgány (Pemová, Ptáček, 2012). Termín sociálně-právní ochrana dětí má své kořeny v zákonech přijatých v ČR před rokem 1989 (Matoušek, 2016).

Dle zákona o sociálně-právní ochraně dětí v § 4 odst. 1 jsou orgány OSPOD:

- a) Obecní úřady obcí s rozšířenou působností
- b) Obecní úřady
- c) Krajské úřady
- d) Ministerstvo práce a sociálních věcí
- e) Úřad pro mezinárodní ochranu

Činnost orgánu sociálně-právní ochrany dětí je velmi rozmanitá. Podle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí mezi tyto činnosti především řadím ty zacílené na:

- a) Ochranu práva dítěte na příznivý vývoj
- b) Ochranu oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění
- c) Působení k obnovení narušených funkcí rodiny

Zákon SPO obsahuje pouze vybraná opatření cílená na ochranu dětí. Další opatření jsou dána ve spoustě právních předpisů, jež se zabývají různými konkrétními oblastmi např. občanský zákoník, trestní zákon, trestní řád, zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy, zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy, předpisy o sociálním zabezpečení, zákon č. 2002/1990 Sb. o loteriích a jiných podobných hrách, zákon č. 37/1989 Sb., o ochraně před alkoholismem a jinými toxikomaniemi, zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích ve znění pozdějších předpisů apod. (Novotná, 2009).

OSPOD své činnosti směřuje především na děti, jejichž rodiče, popřípadě vychovatelé nemohou, nechťejí nebo nezvládají o děti pečovat a plnit výchovné rodičovské povinnosti a též na děti, jež vedou nemravný způsob života (např. útěky z domova, záškoláctví, vandalismus, užívání návykových látek apod.) nebo na děti, na kterých byl spáchán trestný čin. Ochrana je poskytována zpravidla dítěti, jež má v ČR trvalý pobyt, ale v případě, že se na území České republiky ocitne dítě bez trvalého bydliště a není žádným způsobem zajištěna jeho řádná péče, má obecní úřad povinnost učinit opatření, jež vedou k zajištění nutné péče o dítě. Mezi tato opatření patří: předběžné opatření, podání návrhu na ustavení opatrovníka či poručníka, podání návrhu na ústavní výchovu nebo zprostředkování umístění dítěte v azylovém zařízení (Matoušek, 2016).

Je nutné ale podotknout, že mezi základní principy sociálně–právní ochrany dětí spadá hlavně prevence vzniku problému, popřípadě zmírňování jejich narůstání v rodině dítěte. A to je tudíž základem všech činností pracovníků, již se zaměřují na preventivní a výchovné působení.

Dle zákona č. 359/1999 SB., o sociálně právní ochraně dětí vykonávají pracovníci OSPOD tyto činnosti:

- Preventivní a poradenskou činnost
- Výchovnou a poradenskou činnost
- Výchovná opatření
- Pomoc dětem v naléhavých případech, předběžné opatření
- Další opatření na ochranu dětí
- Výkon opatrovnictví a poručnictví
- Činnost orgánů sociálně–právní ochrany při svěřeni dítěte do výchovy jiných fyzických osob než rodičů

1.2 Péče o ohrožené děti

Definovat ohrožené dítě je mnohdy těžké, a to z důvodu velmi citlivého tématu, protože vždy, když mluvíme o ohroženém dítěti, jedná se tedy o nezletilého jedince, ale též je to obtížné definovat kvůli pestrým formám ohrožení, možných příčin a důsledcích zanechaných na dítěti.

Pojem ohrožené dítě v oblasti sociální práce postupem času zdomácněl. V posledních letech, a to především díky vlivu terminologie Světové deklarace o přežití dětí, jejich ochraně a rozvoji z roku 1990 je často pojem ohrožené dítě nahrazován pojmem děti ve zvlášť obtížných situacích. V paragrafu 22 zmíněné deklarace se pak k tomuto pojmu úzce vážou „sirotci, děti ulice, děti uprchlíků, přesídlenci, oběti válek a přírodních i lidmi způsobených katastrof, děti žijící v sociálně znevýhodněných skupinách, pracující děti a děti a mladiství ohrožení prostitucí, pohlavním zneužíváním apod. Též jsou to děti ohroženy drogovou závislostí, a to již v prenatalním stadiu, řadí se sem i závislost na

alkoholu a tabáku. Ohrožené děti si tyto situace nevolí dobrovolně, ale jsou do nich nedobrovolně vtaženy a není v jejich silách takovéto situace nijak ovlivnit nebo změnit (Matoušek, 2003). Výstižnou definici můžeme nalézt v Zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů paragrafu 6, jenž definuje ohrožené děti jako děti „jejichž rodiče zemřeli, neplní povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti, nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, které byly svěřeny do výchovy jiné fyzické osoby než rodiči, pokud tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do její výchovy, které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, žijí se prostitutí, spáchaly trestný čin nebo, jde-li o děti mladší než patnáct let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití, které se opakovaně dopouštějí útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte, na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění nebo je podezření ze spáchání takového činu, pokud tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí nebo jsou anebo mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí“. Na všechny ohrožené děti se zaměřuje svými činnostmi orgán sociálně-právní ochrany dětí a setkáváme se s nimi velmi často v oblasti náhradní rodinné péče.

Mezi ohrožené děti patří i ty, které jsou ohroženy **syndromem CAN**. Syndrom CAN definujeme jako „poškození tělesného, duševního i společenského stavu a vývoje dítěte (popřípadě způsobení smrti dítěte, které vznikne v důsledku jakéhokoliv nenápadného jednání rodičů nebo jiné dospělé osoby, jež je v dané společnosti hodnoceno jako nepřijatelné. Jde o soubor negativních důsledků špatného zacházení s dítětem. Tyto příznaky mohou vzniknout následkem aktivního ubližování nebo nedostatečné péče, kdy dítě trpí zanedbáváním jeho důležitých životních potřeb“ (Vágnerová, 2008, s. 268).

V případech, kdy je dítě ohroženo na zdraví a životě, dochází v rámci tohoto k ohrožení k nenaplnění základních životních potřeb. Pokud u dítěte nejsou naplněny základní životní potřeby, je v důsledku toho dítě traumatizováno mnohdy až deprivováno (Matoušek, 2003). Posouzení situace ohroženého dítěte a rodiny, případně následná podpora rodiny, to je komplexní záležitost, je nutná multidisciplinární spolupráce. Mezi subjekty multidisciplinární spolupráce řadíme: státní organizace vykonávající veřejnou správu (magistrální a městské úřady, úřad práce), orgány samosprávy, školská zařízení, zdravotnická zařízení, pediatry, psychology, logopedy, speciální pedagogy, příspěvkové organizace poskytující sociální služby, nestátní neziskové organizace soc. služeb, policii, probační a mediační službu, soudy, pěstounské rodiny apod. Klíčovým faktorem je brzká identifikace problému a rychlé předání informací orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Všechna školská, zdravotnická zařízení a jejich pracovníci mají povinnost oznámit OSPODU podezření na jakékoliv možné ohrožení dítěte v jejich okolí. Podle trestního zákona každý, kdo má jakékoliv důvěryhodné poznatky o páchání jednání, které lze klasifikovat jako týrání, zanedbání, zneužívání nebo zabití dítěte, má povinnost překazit a oznámit takovýto to trestný čin policejnímu orgánu, popřípadě státnímu zástupci – popřípadě zamezit v danou chvíli takovémuto jednání. Mezi nástroje na pomoc ohroženým rodinám patří např. případová konference (cílem případové konference je rychle reagovat na vzniklou situaci ohroženého dítěte, vyhodnotit tuto situaci a nalézt optimální řešení, sestavení individuálního plánu ochrany dítěte nebo rodiny, v rámci kterého dochází k plnění určitých cílů vzhledem k potřebám dítěte nebo rodiny a v neposlední řadě již zmíněná spolupráce všech výše popsaných subjektů. V případě dětí umístěných mimo rodinu je důležitá spolupráce se zařízeními pro výkon ústavní a ochranné výchovy nebo pěstouny (Matoušek a kol. 2014).

1.3 Sanace rodiny

Sanaci rodiny upravuje novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Sanace rodiny je působivý preventivní nástroj, jenž se využívá na podporu rodin, ve kterých se objevují problémy a mají vliv na péči o děti (Bechyňová a kol. 2008).

Sanace rodiny má mnoho definic. Bechyňová a Konvičková sanaci rodiny definuje jako „*soubor opatření sociálně-právní ochrany, sociálních služeb a dalších opatření a programů, které jsou poskytovány nebo ukládány převážně rodičům dítěte a dítěti, jehož sociální, biologický a psychologický vývoj je ohrožen. Důsledkem neřešené nebo akutní situace ohrožení dítěte může být jeho umístění mimo rodinu. Základním principem sanace rodiny je podpora dítěte prostřednictvím pomoci jeho rodině*“ (Bechyňová a kol. 2008, s. 17). Naproti tomu dle Pemové a Ptáčka je „*sanace rodiny složitým a komplexním procesem, který vyžaduje cílené aktivity, s měřitelnými výsledky, v předem dohodnutém časovém rámci*“ (Pemová a kol., 2012, s. 136). Motejl ve své knize uvádí, že „*sanace je chápána jako práce s rodinami dětí zanedbávajícími či rodinami sociálně vyloučenými*“ (Motejl, 2007, s. 99).

Tyto výše zmíněné definice ukazují na to, že pokud sanace rodiny má být účinná, je nutné složit multidisciplinární tým s konkrétním plánem a cílem. V takovémto týmu musí být vždy jedním z členů pracovník OSPOD a v optimálním případě i pracovník centra pro sanaci rodiny (CSR). V případě, že dítě vyrůstá mimo svou biologickou rodinu a je umístěno v ústavním zařízení nebo vyrůstá v pěstounské péči, tak tým musí obsahovat i pracovníka zařízení, ve kterém dítě vyrůstá, popřípadě i pracovníky, již pracují s dítětem, popřípadě jeho celou rodinou (speciální pedagog, psychiatr, psycholog, soudce, pediatr atd.). Takto vytvořený tým si dopředu zvolí pravidla, jež jsou známa všem členům týmu včetně rodiny dítěte a tato pravidla následně celý tým respektuje a dodržuje.

Cílem sanace rodiny je zabránit, snížit nebo eliminovat důvody ohrožení dítěte a zachovat rodinu jako celek. V rámci sanace rodiny se poskytují takové činnosti, jež mají za cíl odvrátit možné hrozící odebrání dítěte z rodiny a v případech, kdy není možné již odebrání z rodiny zabránit, tak alespoň podporovat kontakty dítěte s jeho biologickou rodinou po celou dobu jeho umístění v ústavním zařízení a nadále usilovat o jeho možný bezpečný návrat domů a zachování bezpečných podmínek v rodině po celou dobu návratu (Bechyňová a kol., 2007).

Samotnému dítěti by měla sanace rodiny pozitivně ovlivnit jeho celkový stav po stránce – fyzické, psychické, kognitivní, emoční a sociální, který byl předchozí špatné nebo nedostatečné péče ze strany rodičů nebo jiných pečujících osob narušen (Pemová a kol. 2012).

2 SYSTÉM NÁHRADNÍ A ÚSTAVNÍ VÝCHOVY

Mnohdy se v životě dětí mohou objevit situace a okolnosti, kvůli kterým nemohou žít ve své biologické rodině a v těchto situacích je žádoucí hledat vhodné formy náhradní rodinné péče, o nichž vždy rozhoduje soud (Fejt, Novotná, 2009). V České republice existují dvě rozdílné formy náhradní výchovné péče, a to je buďto ústavní, nebo rodinná výchova (Matoušek, 2016). V této kapitole nejprve autorka podrobně rozebere jednotlivé formy náhradní rodinné péče. Vzhledem k tomu, že děti žijící v pěstounské péči často již ve svém životě před umístěním do pěstounské rodiny prošly různými typy ústavních zařízení, podrobně charakterizuje jednotlivé typy těchto zařízení. Na závěr kapitoly v krátkosti charakterizuje, jak probíhají kontakty dětí vyrůstající mimo svou rodinu a jaký mají vliv na jejich osobnost.

2.1 Náhradní rodinná péče

Jedná se o formu péče, která si klade za cíl zajistit dětem přechodnou, popřípadě dlouhodobou péči, jež v co největší možné míře napodobuje každodenní běžný život v rodinách. Tato péče se realizuje v prostředí, které je pro dítě přirozené (Motejl, 2007). Tato forma péče probíhá prostřednictvím svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče pěstounskou péčí, poručenstvím, osvojením. Náhradní rodinná péče se vždy upřednostňuje před péčí ústavní, pouze se posuzuje, zda je pro dané dítě vhodná. Při výběru nové rodiny pro dítě mají obvykle přednost příbuzní dítěte, pokud jsou schopni se o dítě řádně postarat (Fejt, Novotná, 2009). V případech, kdy není v rodině nikdo z příbuzných schopný se o dítě starat nebo ani nejeví zájem, vyhledá orgán sociálně–právní ochrany dětí jiné osoby, jež jsou ochotny a schopny přijmout do své rodiny dítě podle zákona č. 89/ 2012 Sb.

2.1.1 Formy Náhradní rodinné péče

V této podkapitole charakterizují jednotlivé formy náhradní rodinné péče v České republice.

Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče

Podle zákona č. 89/2012 Sb. může soud svěřit dítě do osobní péče jiného člověka v případě, jenž nemůže nebo není schopen ani jeden z rodičů, ani poručník o dítě pečovat. Vždy je soud ale povinen jednat v nejlepším zájmu dítěte. Někdy se stává, že je tato forma náhradní rodinné péče vnímána jako péče pěstounská, jež má s tou formou péče hodně podobných rysů (Novotná, Fejt, 2009). Zákon č. 89/2012 Sb. ale zřetelně vymezuje rozdíly této formy péče od pěstounské péče. Tento zákon poukazuje především na vyživovací povinnost rodičů, kterou, když se jedná o péči pěstounskou, rodiče nemají a vše je hrazeno státem.

Osvojení

Jednou z optimálních náhradních forem rodinné péče je osvojení, prostřednictvím kterého vzniká mezi osvojitelem a osvojencem **stejný vztah jako mezi rodičem a dítětem** a mezi osvojencem a příbuznými osvojitele (Novotná, Fejt, 2009). Je to jediná forma náhradní rodinné péče, ve které vzniká stejný právní vztah jako má dítě s biologickými rodiči (Kaleja, 2014). Osvojitel má vůči osvojenému dítěti rodičovskou zodpovědnost. K osvojení musí osvojitel získat souhlas zákonného zástupce dítěte, ale zákon č. 89/2012 uvádí i situace, kdy souhlas není potřeba. Následně o osvojení rozhoduje vždy soud. Manželé mohou osvojit společné dítě. Osvojit lze dítě, jež je starší jeden rok. Pokud je dítě již ve věku, kdy samo dokáže posoudit dosah osvojení, je třeba i jeho souhlas (Matoušek, 2016). Osvojením zanikají jakékoliv vztahy k biologické rodině, než je tomu naopak v péči pěstounské (Novotná, Fejt, 2009).

Poručenství s péčí

Dle zákona č. 89/2012 Sb. je soud povinen jmenovat dítěti poručníka v případě, kdy už tu není nikdo z rodičů mající vůči svému dítěti v plném rozsahu rodičovskou zodpovědnost. Jde o situace, kdy oba rodiče zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, popřípadě výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl ze závažných důvodů pozastaven nebo nejsou plně způsobilí k právním úkonům v plném rozsahu atd. (Novotná, Fejt, 2009). Poručník musí být jmenován usnesením soudu a stává se tak

zákonným zástupcem dítěte. Ovšem zákon nám říká, že mezi dítětem a poručníkem nevzniká za zákona takový poměr, jako je mezi biologickým rodičem a dítětem (Gabriel, Novák, 2008). V případě, že bude poručník o dítě řádně pečovat a naplňovat všechny složky rodičovské zodpovědnosti, supluje rodiče v plném rozsahu, řadíme tento druh péče do forem náhradní rodinné péče (Novotná, Fejt, 2009). Podle zákona č. 89/2012 Sb. poručenství končí v těchto případech: jednomu z biologických rodičů byla navracena rodičovská zodpovědnost, dítě nabylo zletilosti nebo bylo osvojeno.

Pěstounská péče

Jedná se o formu náhradní rodinné péče, v rámci které je z právního hlediska vztah mezi náhradní rodinou a dítětem volnější než v rámci osvojení (Průcha a kol. 2013). Pěstounská péče je upravena zákonem č. 89/2012 Sb. a zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. O tom, zda bude dítě svěřeno do pěstounské péče, rozhoduje soud, ten dítě do pěstounské péče svěří v případě, pokud je to v nejlepším zájmu dítěte, a pokud osoba pěstouna vykazuje známky schopnosti řádně o dítě pečovat. Pěstoun ve vztahu k dítěti nemá vyživovací povinnost a zastupovat ho může jen v běžných záležitostech (Matoušek, 2016). Pěstounská péče je státem kontrolovaná a garantovaná a dítěti je poskytnuto hmotné zabezpečení a pěstounům náleží odměna pěstouna za podmínky, že o něj řádně pečují (Matějček, 2002). Pěstounská péče končí zletilostí dítěte nebo ze závažných důvodů na žádost pěstouna a konečným rozhodnutím soudu (Novotná, Fejt, 2009). Pěstounské péči se budu následně podrobně věnovat v celé 3. kapitole, která je pro tuto bakalářskou práci stěžejní.

2.2 Ústavní péče

V případech, kdy se biologická rodina z velmi podstatných důvodů nemůže, nechce anebo nedokáže o své dítě postarat a je tím ohrožena nebo narušena jeho řádná výchova, nastává ústavní výchova, pokud není po důkladném prověření možná jiná forma náhradní rodinné péče např. péče pěstounská, která má před ústavní výchovou vždy přednost (Průcha, 2013). V rámci nařízení ústavní výchovy je dítěti přidělen dálkový opatrovník, jímž se stává příslušný sociální pracovník OSPOD dle místa trvalého bydliště daného dítěte (Matějček, 1999).

Podle zákona č. 109/2002 Sb. je uskutečňována ústavní péče v těchto typech zařízení:

1) Diagnostický ústav

Školské výchovné zařízení internátního typu vyšetřující komplexně z psychologického a pedagogického hlediska děti a mládež s nařízenou ústavní výchovou, ochrannou výchovou anebo v případech, kdy o umístění do ústavního zařízení rozhodl soud (Průcha, 2013). Též je možné umístění na základě dobrovolného pobytu, a to v případech, kdy dojde k trojstranné dohodě mezi vedoucím diagnostického ústavu, dítětem a jeho zákonnými zástupci, dobrovolné pobyty ale nejsou v praxi moc časté (Matoušek, 2011). Děti obvykle bývají umístěny v tomto zařízení maximálně 8 týdnů (Valenta, 2015). Podle zákona č. 109/2012 Sb. se dětem prostřednictvím vyšetření, jež se poskytuje formou diagnostických, terapeutických, vzdělávacích a sociálních činností, vyhotoví diagnostická zpráva. Obsahem této zprávy je návrh specifických, výchovných a vzdělávacích potřeb v zájmu rozvoje dítěte. Pomocí diagnostiky se též ověřuje, jestli je dítě vhodné umístit do pěstounské péče anebo zda je vhodné k osvojení, popřípadě do kterého typu ústavního zařízení bude následně umístěno nebo přeřazeno (Průcha, 2013).

2) Dětský domov

Matoušek (2016) ve svém slovníku *Sociální práce* dětský domov charakterizuje jako „zařízení pro děti, které nemají možnost vyrůstat v rodině a to proto, že rodinu nemají, nebo proto, že rodina není schopna či ochotna se o ně starat“ (Matoušek, str. 44). Dle jiné definice můžeme „dětský domov chápat jako místo, kde je o děti vždy postaráno v případě, že jejich rodiče zemřeli anebo se o ně nemohou postarat“ (Cambridgeuniversitypress, 2020). Dětský domov si můžeme představit jako dům, ve kterém žijí děti a mladiství společně jako skupina s profesionálním personálem, který se o ně nepřetržitě stará (childrenstrust, 2020). Dětský domov zajišťuje výchovnou, hmotnou a sociální péči dětem a mládeži od 3 do 18 let, popřípadě do ukončení přípravy na budoucí povolání až do 26 let (Průcha, 2013).

3) Dětský domov se školou

Do dětského domova se školou jsou obvykle umístovány děti od 6 do 15 let nebo do ukončení povinné školní docházky. Dětský domov se školou poskytuje péči dětem mající nařízenou ústavní výchovu, popřípadě uloženou ochrannou výchovu anebo se jedná o nezletilé matky a jejich děti. Oproti dětskému domovu jsou do tohoto zařízení umístovány děti, jež mají závažné poruchy chování nebo mají přechodnou nebo trvalou duševní poruchu vyžadující výchovně léčebnou péči (Renotierová a kol., 2004). Podle zákona č. 109/ 2002 Sb. o ústavní výchově má funkce stejné jako běžný dětský domov. Jedná se tedy o funkci: vzdělávací, sociální a výchovnou. Do tohoto typu zařízení jsou děti obvykle přijímány na základě žádosti kurátorů pro děti a mládež, na vlastní žádost rodiny anebo na základě soudního rozhodnutí (Bendl, 2015).

4) Výchovný ústav

Do výchovného ústavu jsou umístovány děti s nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovou anebo na žádost rodičů (Matoušek, 2016). O jejich umístění do tohoto zařízení rozhoduje soud. Přichází sem děti a mladiství starší 15 let, ve výjimečných případech i starší 12 let se závažnými poruchami chování. Tato zařízení mají za cíl připravit děti na budoucí povolání a zajišťují jim zároveň dlouhodobou péči (Matoušek, Matoušková, 2011). Součástí areálu výchovného ústavu je zpravidla škola (Renotierová, 2006).

5) Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (ZDVOP)

Tato zařízení poskytují pomoc a ochranu dítěti, jež se ocitlo bez jakékoliv péče nebo je-li jeho život nebo řádný vývoj vážně ohrožen. Pomoc a ochrana spočívá v uspokojování základních životních potřeb zahrnujících ubytování, zajištění lékařské, psychologické a jiné potřebné péče. V tomto typu zařízení se poskytuje pomoc a ochrana i dětem, které nemají trvalý pobyt na území ČR, ocitly se bez řádné péče nebo jsou ohroženy na životě, a to po celou dobu, než rozhodne soud o návrhu obecního úřadu obce s rozšířenou působností na nařízení předběžného opatření (Novotná, Fejt, 2009). Dítě se umísťuje do ZDVOP na základě rozhodnutí soudu, na základě žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností, na základě žádosti zákonného zástupce anebo v případě, že o to

požádá samo dítě. V případě, že je dítě umístěno ve ZDVOP na základě žádosti rodičů, může zde být maximálně 3 měsíce (se souhlasem OSPOD a žádostí rodiče o prodloužení max. 6 měsíců). Pokud je zde na žádost obecního úřadu s rozšířenou působností, může zde být max. 6 měsíců (pokud je předpoklad, že si rodiče upraví podmínky vhodné pro zdravý vývoj dítěte, tak max. 12 měsíců) (kraj Jihočeský, 2022).

6) Kojenecký ústav

Zařízení určené pro nejmenší děti, jež nemají možnost vyrůstat se svými rodiči (od narození do jednoho roku). V ČR spadá do resortu zdravotnictví. Kojenecký ústav má za úkol poskytovat dětem základní péči, zjišťovat jejich sociálně-právní situaci a v případě nezájmu rodičů ve spolupráci s OSPODEM zprostředkovat vhodný typ další výchovné péče (Matoušek, 2016).

7) Dětské centrum

Jedná se o zařízení poskytující péči dětem od narození do 3 let. Lze je považovat za obdobný typ zařízení, jako jsou dřívější kojenecké ústavy. Jedná se o děti, jejichž rodiny se o ně nemohou, neumí anebo nechtějí postarat. Dále ve spolupráci s OSPODEM hledají pro tyto děti vhodnou formu náhradní rodinné péče (dětské centrum, 2022).

2.3 Kontakty dítěte s biologickou rodinou a vliv na jeho osobnost

Dítě, jež nežije se svojí biologickou rodinou a vyrůstá v jakémkoliv typu ústavního zařízení (např. dětský domov, dětský domov se školou, výchovný ústav atd.), má právo přijímat návštěvy biologických rodičů a ostatních příbuzných. Tyto návštěvy by měly probíhat po předchozí domluvě se zařízením, ve kterém dítě žije (DD Sedlec, 2022). Návštěvám dítěte by neměla být udílena nepřiměřená organizační a administrativní omezení (je třeba brát vždy ohled na umístění zařízení a dostupných spojů veřejné dopravy do daného zařízení atd.). Prostory, ve kterých má dítě možnost se svými rodiči strávit návštěvu, by měly simulovat přirozené prostředí pro společné trávení času rodiči s dětmi a poskytovat dostatečně soukromí a pocit bezpečí. Vychovatel nebo jakýkoliv jiný pracovník ústavního zařízení by měl být u návštěvy přítomen pouze v případě, že si

to přeje samo dítě a souhlasí s jeho přítomností anebo z jiných závažných důvodů, kdy je jeho přítomnost nutná pro ochranu a bezpečí dítěte, popřípadě v odůvodněných případech u dětí a mladistvých s uloženou ochrannou výchovou a v případě návštěv třetích osob, kdy kontrola probíhá především formou sluchovou a zrakovou (ochrance, 2022). Dále má právo odjet ke svým rodičům nebo jiným blízkým osobám na víkendové, popřípadě prázdninové pobyty. Aby se takovýto pobyt mohl uskutečnit, jsou rodiče, popřípadě jiné blízké osoby (např. příbuzní), povinni písemně požádat ředitele ústavního zařízení, ve kterém dítě žije a společně se sociálním pracovníkem OSPOD, jenž je přidělen podle trvalého pobytu dítěte, uděluje k těmto pobytům souhlas. Před udělením souhlasu k pobytu dítěte mimo zařízení provádí pracovník OSPOD sociální šetření v místě bydliště, kde má dítě v rámci povolenky pobývat a zhodnotí celkovou situaci rodiny a zda jsou tu dostatečně vhodné podmínky pro pobyt dítěte. Zamítnut pobyt u rodičů by měl být dítěti pouze ze závažných důvodů, mezi které řadíme nevyhovující podmínky pro péči o dítě (Moje dítě je v dětském domově nebo výchovném ústavu, 2022).

Mezi další práva týkající se kontaktů dítěte s biologickou rodinou patří právo dítěte být se svými rodiči nebo jinými příbuznými v telefonickém nebo písemném kontaktu. Děti v ústavním zařízení jsou v dnešním světě se svými rodiči především v kontaktu přes sociální sítě (Viber, Messenger, Whatsup) anebo e-mail (Pazlarová, 2016).

Kontaktům dítěte s biologickou rodinou je potřeba věnovat dostatek pozornosti a dítěti v tomto směru zajistit dostatečnou podporu. Nejedná se pouze o aktuální potřebu dítěte vidět své rodiče nebo jiné příbuzné, ale i z možného narušení socio-emočního vývoje jedince, pokud by tato potřeba nebyla dostatečným způsobem uspokojena. Ihned po umístění dítěte do ústavního zařízení by mělo být dítě seznámeno s veškerými možnostmi kontaktů se svými rodiči. (např. víkendové pobytové povolenky, telefonické kontakty, návštěvy rodičů ve věznici atd.) Jistota, že i nadále může být v kontaktu se svými rodiči, pokud o to bude mít zájem, je důležitá pro následnou jeho adaptaci v novém prostředí a navázání důvěrného vztahu s pracovníky atd. Zároveň i přesto, že dítě má o kontakt se svými rodiči zájem, může to u některých jedinců otevírat prožitá nezpracovaná traumata z dětství, a to se následně může negativně promítat v jejich následném chování.

Pracovníci ústavních zařízení by měli být schopni dítě v těchto chvílích podpořit a zajistit v této oblasti dostatečnou pomoc (hledáme rodiče, 2022).

3 DÍTĚ V PĚSTOUNSKÉ PÉČI

Tato kapitola je pro tuto práci klíčová. Nejprve definujeme, co je to pěstounská péče. Dále se budeme zabývat legislativou pěstounské péče, která se především v odměnách pro pěstouny v tomto roce 2022 výrazně změnila. Poté uvedeme formy pěstounské péče. V další části této kapitoly se budeme věnovat tomu, jaké předpoklady by měl mít člověk, jenž se rozhodne stát pěstounem. Neopomineme ani to, jak probíhá výběr vhodných žadatelů o pěstounskou péči a vše spojené s tímto procesem. Na závěr této kapitoly se zaměříme na život dítěte v pěstounské péči, jak probíhá jeho adaptace v nové rodině a též zmíníme možná rizika a přínos pěstounské péče.

3.1 Definice pěstounské péče

V krátkosti jsem pěstounskou péči definovala již v kapitole 2.1.1 Formy náhradní rodinné péče. Pěstounská péče je tedy forma náhradní rodinné péče, v rámci které pěstoun o dítě osobně pečuje a je plně zodpovědný za jeho řádnou výchovu a péči. Z právního hlediska ale v této formě náhradní rodinné péče nevzniká takový právní vztah, jako je mezi rodičem a dítětem (náhradní rodina, 2022). Do pěstounské péče se svěřují děti, u kterých jejich biologičtí rodiče nejsou schopni anebo nemohou zajistit jejich řádnou péči a výchovu a zájem dítěte umístění do pěstounské péče vyžaduje (Novotná, Fejt, 2009). Dle Matouška (2016, s. 134) je „*pěstounská péče forma náhradní rodinné péče, kterou v ČR garantuje a financuje stát*“. Rozhodnutí o tom, zda bude dítě umístěno do pěstounské péče náleží soudu a ten k tomu obvykle přistupuje v případě, že osoba pěstouna po předchozím důkladném prověření a vyjádření sociálního pracovníka sociálně-právní ochrany dětí je schopna se o dítě řádně postarat (Matoušek, 2016). Jedná se o institut, jenž by měl dítěti pomoci překlenout komplikované období v životě, kdy jeho biologická rodina ze závažných důvodů nemůže plnit své funkce. Někteří děti v pěstounské péči žijí jen pár let, naproti tomu jiné v pěstounské rodině zůstávají až do své zletilosti (náhradní rodina, 2022). Pěstoun má právo dítě zastupovat jen v běžných záležitostech a nemá k dítěti vyživovací povinnost. K výkonu mimořádných záležitostí (např. vyřízení cestovního pasu) musí požádat zákonného zástupce - biologické rodiče k udělení souhlasu k takovému úkonu. Pokud má pěstoun za to, že rozhodnutí rodičů se neshoduje se zájmem dítěte, má právo se domáhat soudního rozhodnutí (Novotná, Fejt, 2009). Děti,

jež jsou svěřené do pěstounské péče, obvykle své rodiče znají. Pěstouni mají povinnost i nadále podporovat v co největší možné míře kontakty dítěte s biologickou rodinou, příbuznými a dalšími blízkými osobami dítěte. Dále mají povinnost umožnit osobní styk dítěte s rodiči, pokud to soud nestanoví jinak. Pěstounská péče může být zrušena pouze ze závažných důvodů na žádost pěstouna rozhodnutím soudu. Pěstounská péče zaniká nejpozději dovršením zletilosti dítěte (náhradní rodina, 2022).

3.2 Legislativa pěstounské péče

Pěstounská péče jako jedna z forem náhradní rodinné péče je upravena občanským zákoníkem č. 89/2012 Sb. Dle občanského zákoníku má pěstounská péče mít vždy přednost před péčí ústavní. Dále nám tento zákon udává, že v případě, kdy je dítě svěřeno do péče pěstounské, mají i nadále rodiče vůči dítěti práva a povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti s výjimkou práv a povinností, jež zákon stanoví pěstounovi. Dále jsou v tomto zákoně uvedena veškerá práva a povinnosti pěstouna a další náležitosti týkající se péče pěstounské.

Dále je zprostředkování pěstounské péče a osvojení, pěstounská péče na přechodnou dobu, práva a povinnosti při výkonu pěstounské péče, státní příspěvek na výkon pěstounské péče a dávky pěstounské péče upraveny zákonem č. 359/1999 Sb. o sociálně–právní ochraně dětí. Od 1. ledna 2022 došlo v oblasti dávek v pěstounské péči k výrazným změnám, a to na základě novely zákona č. 359/1999 Sb., provedené zákonem č. 363/2021 Sb. (úřad práce, 2022). Tyto změny následně podrobně popíšu v podkapitole 3.4.4 Finanční zajištění pěstounské péče.

3.3 Formy pěstounské péče

Pěstounskou péčí lze rozdělit na 2 základní typy:

- 1) Zprostředkovaná pěstounská péče** (klasická pěstounská péče, pěstounská péče na přechodnou dobu)

- 2) **Nezprostředkovaná pěstounská péče** (pěstounská péče prarodičů, pěstounská péče ostatních příbuzných, pěstounská péče dalších blízkých osob (pěstoun si sám vybral dítě) (Pazlarová, 2016).

Zprostředkovaná pěstounská péče

V rámci zprostředkované pěstounské péče musí být osoba pěstouna vždy důkladně prověřena a zařazena do evidence krajského úřadu. Krajský úřad následně pro konkrétní dítě, jež se ocitlo bez řádné péče svých rodičů, vybírá z evidence vhodné pěstouny (umpod, 2022). Dítě ani pěstoun se před započítím procesu neznají. Proces o zprostředkování náhradní rodinné péče je popsán v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí a upřesněn v prováděcí vyhlášce. Proces o rozhodování osvojení dítěte a svěření dítěte do pěstounské péče a soudní řízení v těchto věcech v občanském zákoníku a v zákoně o zvláštních řízeních soudních (Praha 22, 2022).

Pěstounská péče na přechodnou dobu

Jedná se o formu náhradní rodinné péče, jež má po omezenou dobu zajistit řádnou péči o dítě, jehož rodiče se o něj z různých důvodů nemohou nebo nechtějí postarat. Tato péče má zajistit dítěti, aby takovouto dobu strávil v rodinném prostředí předtím, než se najde vhodné trvalé řešení. Dítě se do této formy pěstounské péče umísťuje pouze na dobu nezbytně nutnou (nejdéle 1 rok) a jestli je stále nutné umístění dítěte v této formě náhradní rodinné péče, je pravidelně přezkoumáváno každé 3 měsíce příslušným soudem. Nejčastěji se využívá tato péče z těchto 3 důvodů: 1) jedná se o novorozence, kterého si jeho rodiče nechtějí převzít do své péče (čeká se na rozhodnutí o udělení souhlasu rodičů k osvojení anebo než jsou rodiče zbaveni rodičovské zodpovědnosti 2) novorozence, kterého si rodiče nemohou převzít do své péče z důvodu špatného zdravotního, sociálního nebo psychického stavu (rodiče mají čas si vyřešit své problémy a převzít dítě zpět do své péče) 3) starší děti, o které z různých důvodů přechodně nemohou rodiče pečovat a je velká šance na návrat dětí do jejich původní rodiny (Pazlarová, 2016).

Dlouhodobá (klasická) pěstounská péče

Dlouhodobí pěstouni osobně a řádně pečují o svěřené dítě. Jsou zodpovědní ze jeho výchovu a řádnou péči (anrcr, 2022). Dítě do dlouhodobé pěstounské péče přichází obvykle z ústavních zařízení (DD, DDŠ, VÚ, DDÚ) (Matoušek, 2014). Více již popsáno v kapitole výše 3.1 Defínice pěstounské péče.

Nezprostředkovaná pěstounská péče

Jedná se o pěstounskou péči, v rámci které je dítě v osobní péči osoby příbuzné anebo blízké, popřípadě si pěstoun sám vybral konkrétní dítě a požádal soud o svěřeni dítěte do své péče (úřad práce, 2022). Tato osoba nemusí být zařazena v evidenci krajského úřadu a obvykle má přednost před péčí jiné (cizí) osoby. Osoba nezprostředkovaného pěstouna ale musí vždy vykazovat schopnost zajistit danému dítěti řádnou výchovu a péči (umpod, 2022).

Příbuzenská pěstounská péče

ČR zabírá v počtu příbuzenských pěstounských péčí jednu z předních příček mezi ostatními státy. Péče příbuzných má u nás zakořeněnou dlouholetou tradici. V minulosti byla péče příbuzných o dítě jedinou možnou alternativou před umístěním dítěte do ústavního zařízení (Pazlarová, 2016). Z určitého hlediska je pěstounská příbuzenská péče pro dítě tím nejlepším řešením. Zpravidla se noví pečovatelé a dítě již znají a zároveň dítě zná prostředí, do kterého přichází. Nejsou pro něj cizí zvyky, rodinné tradice a celkový životní styl rodiny (Matoušek a kol. 2014).

3.4 Osobnost pěstouna

Pěstouni mají velice důležitou úlohu v životě dítěte. Je na nich, jakým způsobem dovedou dítě až do dospělosti a mnohdy těmto dětem zůstávají oporou a jediným důvěrným člověkem i po jejich zletilosti.

Pěstoun je osoba, jež vychovává a pečuje o dítě, které z nějakého závažného důvodu nemůže vyrůstat ve svojí biologické rodině. Dává dětem možnost prožít dětství nebo alespoň jeho část v rodinném přirozeném prostředí (Pazlarová, 2016). Zde můžeme shrnout nároky na osobnost pěstouna: osobnosti zralé, stabilní, s dostatečnými životními zkušenostmi, osobnosti integrované do sociálního prostředí, jež přijímají a jsou jimi přijímány, jedinci, již jsou schopni upřednostnit uspokojování potřeb pěstounských dětí nad potřebami svými, jsou schopni vytvořit láskyplný, bezpečný a stabilní vztah s vědomím, že dítě se může kdykoliv vrátit ke své biologické rodině, osobnosti, již dokážou spolupracovat a mají náhled na své schopnosti i aktuální situaci (Gabriel, 2008).

3.4.1 Výběr vhodných žadatelů o pěstounskou péči

Každý, kdo má zájem stát se zprostředkovaným pěstounem, musí nejprve podat žádost o zařazení do příslušné evidence žadatelů o zprostředkování jedné z forem náhradní rodinné péče. Žádost se podává na úřad s obecnou rozšířenou působností-OSPOD, kde sociální pracovník oddělení náhradní rodinné péče podá základní informace o pěstounství v rámci společné schůzky. Sociální pracovník dále provede sociální šetření v domácnosti žadatelů a vypracuje souhrnnou zprávu společně se stanoviskem úřadu k dané žádosti. Takováto zpráva obsahuje informace o rodinné situaci žadatele, bytových podmínkách, sociální situaci, majetkových poměrech, motivaci, postoji žadatelů apod. Sociální pracovník následně založí spisovou dokumentaci o žadateli, která obsahuje veškeré nezbytné formuláře, písemnosti a zprávy. Kopii této spisové dokumentace pak sociální pracovník předává krajskému úřadu k provedení dalších nezbytných úkonů, mezi které patří odborné posouzení (MSK, 2011). Odborné posouzení provádí krajský úřad vždy před zařazením dětí a žadatelů do evidence. Zájemce o pěstounskou péči je posuzován z hlediska zdravotního a psychologického stavu (Pazlarová, 2016). V rámci zdravotního stavu se hodnotí zdravotní stav žadatele, a to z hlediska duševního, tělesného a smyslového, zda jeho stav v některých těchto oblastech nebrání v dlouhodobé péči o dítě. V oblasti psychologické se posuzuje: charakteristika osobnosti, psychický stav, předpoklady k výchově dítěte, motivace, jež vedla k podání žádosti o svěřeni dítěte do pěstounské péče, stabilita manželského (partnerského) vztahu a prostředí v rodině, popřípadě další skutečnosti důležité pro svěřeni dítěte do pěstounské péče (náhradní rodina, 2022).

Další z podmínek pro zprostředkování pěstounské péče je povinnost zájemce zúčastnit se **přípravy přijetí dítěte do rodiny**, kterou obvykle zajišťuje krajský úřad nebo pověřená osoba. Zhodnocení této přípravy přijetí dítěte do rodiny je součástí odborného posouzení pro zprostředkování pěstounské péče (Pazlarová, 2016).

Žádost zájemce o pěstounskou péči je možné kdykoliv v průběhu vyřizování potřebných záležitostí písemně přerušit, popřípadě vzít zpět (náhradní rodina, 2022).

Na základě odborného posouzení vydá příslušný krajský úřad nebo Magistrát hlavního města Prahy konečné rozhodnutí o zařazení, popřípadě nezařazení do evidence žadatelů pro zprostředkování pěstounské péče. Pokud krajský úřad objeví podstatné důvody, pro které není možné zařadit žadatele do evidence žadatelů, může rozhodnout o zamítnutí žádosti ještě před provedením odborného posouzení žadatele. V případě zamítnutí žádosti mají možnost se žadatelé v zákonem stanovené lhůtě u správního orgánu odvolat (tamtéž, 2022).

3.4.2 Proces vstupu do pěstounství

Pokud zájemce úspěšně projde prověřením krajským úřadem, je zařazen do evidence žadatelů o pěstounskou péči a již pouze čeká na přidělení vhodného dítěte. Krajský úřad též vede evidenci dětí, jež jsou v situaci, že nemohou vyrůstat ve své rodině a pěstounská péče je pro ně vhodným řešením. Výběr rodiny pro konkrétní dítě se odvíjí od potřeb dítěte a od schopnosti budoucích pěstounů tyto potřeby dostatečně naplnit. Pokud se najde pro konkrétní dítě podle posouzení krajského úřadu vhodná pěstounská rodina, je následně oslovena krajským úřadem. Dále se vybraná rodina podrobně seznámí s celkovou situací a dokumentací dítěte a poté dojde k zprostředkování osobního kontaktu (náhradní rodina, 2022). Žadatel má po seznámení s dítětem možnost podat žádost o svěření dítěte do pěstounské péče, a to nejpozději do 30 dnů ode dne, kdy mu bylo doručeno písemné oznámení krajského úřadu o tom, že pro něj bylo nalezeno vhodné dítě, pro které by mohl být vhodným pěstounem. Tuto lhůtu má právo krajský úřad ve výjimečných případech prodloužit o maximálně dalších 30 dnů (mpsv, 2022).

3.4.3 Motivace pěstounů

Motivace k pěstounství závisí na hodnotách, jež si daný jedinec vytvořil během svého života. Motivace je vždy závislá na tom, jak silnou hodnotu ve svém žebříčku připisuje dítěti (mít dítě) (Sychrová, 2015). Vlastní motivaci by si měl každý jedinec ujasnit již před vstupem do pěstounství, ale zároveň celý proces přípravné fáze je vhodný k tomu si své myšlenky a vnitřní motivaci ujasnit a popřípadě dotvářet. V případě, že hlavní motivací pěstouna je touha po vlastním dítěti, vzniká možnost selhání v budoucí roli pěstouna. Tito zájemci budou mít většinou zkreslené představy o přijatém dítěti a nezvládnou se vyrovnat s často se vyskytujícími problémy pěstounských dětí (např. citová deprivace, jež vyžaduje náročnou péči, poruchy chování, problémy ve škole atd.). Takovéto případy poté mnohdy končí návratem dítěte do ústavního zařízení. Vždy je základním předpokladem k úspěšné pěstounské péči přizpůsobit se specifickým potřebám přijatých dětí (Sobotková a kol., 2013). Ovšem u většiny pěstounů není motivace bezdětnost (jak častěji bývá u osvojitelů). U pěstounů je hlavní motivace především v touze pomoci dětem, jež to potřebují nejvíc (Matějček, 2002). Mezi další motivy, jež vedou jedince k pěstounství, můžeme zařadit: lásku a pozitivní vztah k dětem, touha prožít rodičovství alespoň po psychologické stránce, získat pro jedináčka sourozence, zaplnit prázdné hnízdo po odchodu vlastních dětí, snaha o smysluplné rozdělení se o materiální statky, snaha zachránit alespoň jedno dítě, smysluplně strávený čas, získat stabilní finanční příjem, na přijaté dítě přesunout své nerealizované sny atd. (Škoviera, 2007). Motivace může být u každého žadatele jiná a někdy se různé motivy mohou vzájemně překrývat.

3.4.4 Finanční zajištění pěstounské péče

Od ledna 2022 došlo k výrazným změnám v odměnách pěstounské péče. Tyto změny přináší novela zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, provedená zákonem č. 363/2021 Sb.

Pěstounská péče je nyní rozlišována na zprostředkovanou a nezprostředkovanou pěstounskou péči (tyto formy PP jsou podrobně popsány v podkapitole 3.3 Formy pěstounské péče).

Zprostředkovaní pěstouni mají nadále nárok na dávku **odměnu pěstouna**. Výpočet výše odměny pěstouna je nově navázán na koeficient minimální mzdy v závislosti na počtu svěřených dětí, jejich zdravotním stavu a typu pěstounské péče (dlouhodobí pěstouni, přechodní pěstouni).

Naopak nezprostředkovaní pěstouni mají nově místo odměny pěstouna nárok na dávku **příspěvek při pěstounské péči**. Výše dávky se nyní odvíjí od násobku životního minima v závislosti na počtu svěřených dětí a jejich zdravotního stavu. V případě prarodičů a praprarodičů je násobek nižší. Nově též tato dávka nebude podléhat odvodům na zdravotní a sociální pojištění a daní z příjmů.

Dále došlo ke změně v rámci jednorázového příspěvku při ukončení pěstounské péče, jenž je od 1. 1. 2022 zrušen. Tato dávka je nahrazena novou dávkou **zaopatřovací jednorázový příspěvek**. Tento jednorázový příspěvek činí 25 000 Kč. Je určen pro mladistvé, kteří odcházejí z ústavních zařízení a pěstounské péče. Dále vznikl pro tyto mladistvé nově i **zaopatřující příspěvek opakující se**.

Nadále mají pěstouni bez jakýchkoliv změn nárok pobírat příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Výše tohoto příspěvku se rozlišuje dle věku dítěte, popřípadě zdravotního stavu. Stejně tak mají pěstouni nadále nárok na příspěvek na zakoupení osobního a motorového vozidla a příspěvek při převzetí dítěte, jeho výše závisí na věku dítěte a nově tento příspěvek mohou čerpat osoby, jež převzaly dítě pouze na přechodnou dobu (úřad práce, 2022).

3.5 Život dítěte v pěstounské péči

Některé děti z různých důvodů nemohou vyrůstat ve své rodině a své dětství prožijí v pěstounské péči. Život dítěte v pěstounské péči přináší určitá specifika a pocity, o kterých děti často nemluví. Důležité je, aby děti umístěné v pěstounské péči dokázaly navázat důvěryhodný vztah se svými pěstouny a v rámci toho se dokázaly lépe vyrovnat s prožitými traumaty a mnohdy těžkou minulostí.

3.5.1 Adaptace dítěte v pěstounské péči

Zpravidla platí, že čím mladší dítě, tím lépe probíhá jeho přijetí do rodiny a následná adaptace všech členů na novou situaci. U dětí kojeneckého věku je obvykle celý proces předání dítěte rychlý a vcelku bezproblémový. U kojenců se změna pečovatele často projeví zvýšenou plačtivostí, zhoršeným spánkem atd., ale velice rychle se to zase vrátí obvykle zpět do normálu. Aby adaptace u takto malých dětí proběhla co nejlépe, je důležité, aby pěstoun zachoval veškeré jeho rituály (je důležité získat co nejvíc informací o jeho denním režimu, spánku, stravování apod.). Též je velmi prospěšné, pokud má dítě možnost donést si k pěstounům oblečení a hračky spojené se známými pachy (Pazlarová, 2016). V rámci adaptace je vždy důležitá podpora klíčových pracovníků z doprovázejících organizací, protože je to náročná fáze jak pro dítě (bez ohledu na věk), tak i samotné pěstouny a další členy jejich rodiny (dětský úsvit, 2022). U dětí batolecího věku by se měli snažit pěstouni zjistit jejich oblíbené činnosti, případně i jejich možné obavy. Dále by pěstouni měli znát zdravotní omezení, alergie apod. Všechny tyto znalosti, jež bude pěstoun mít, usnadní dítěti samotnou fázi adaptace. Předškolní a mladší děti mnohdy velice silně podléhají svým momentálním pocitům, které následně velice výrazně ovlivňují jejich reakce a psychický stav. Jejich nálada se mění podle aktuálních podnětů. Tyto děti ještě neumí dokonale verbalizovat, a proto by měli být pěstouni velmi pozorní k jejich neverbálním projevům. U školních dětí by měl být vstup do pěstounství rozhodnutím nejen pěstounů, ale již i samotného dítěte. S dítětem v tom věku je již možné a zcela žádoucí se na spoustu věcí domlouvat (Pazlarová, 2016).

3.5.2 Navázání vztahu dítěte a pěstouna

Pro děti, jež prošly některým z ústavních zařízení (DD, DDŠ, VÚ), je důležité v rámci budování vztahu jim nikdy neslibovat věci, o kterých víme, že nemůžeme splnit (a to ani pokud slibem chceme nějakým způsobem dítě ochránit) (Zezulová, 2011). Ovšem navázání vztahu k pěstounům je klíčovým faktorem, aby byla následná pěstounská péče úspěšná. Základem pevného vztahu mezi dítětem a pěstounem je důvěra (Matoušek, 2017). Dítěti při navazování vztahu k pěstounovi může pomoci vlastní přání být členem dané pěstounské rodiny, sympatie k pěstounům, absence poruch chování a poruch vazby. Vztah lépe a rychleji navazují děti bez prožitých závažných traumatických událostí, zdravotních obtíží a rozumových omezení. Vytvoření a udržování pevného a

důvěrného vztahu je dlouhodobým procesem, který se zdaleka nepodaří nikdy navázat pouze v adaptačním procesu, ale prohlubuje se po celou dobu trvání pěstounské péče (Pazlarová, 2016).

3.5.3 Přínosy pěstounské péče pro děti

Dítě, jež má možnost vyrůstat v pěstounské rodině, má oproti dětem, které svoje dětství prožijí v dětském domově plno výhod. Prostřednictvím umístění dítěte do pěstounské péče získá dítě nejen osobu a podporu pěstouna, ale obvykle má možnost navázat pevný a trvalý vztah i s ostatními členy širší rodiny. Dítě často naváže s těmito jedinci vztah na takové úrovni, že trvá i nadále po ukončení pěstounské péče a dítě tak získá láskyplný vztah a oporu pro celý svůj budoucí život. Přínos pěstounské péče tedy spočívá především v nabídce formace (výchovy, vzdělání, doprovázení k cestě do dospělosti, socializace), v láskyplném rodinném prostředí. Dítě se učí vnímat pozitivně fungování mezilidských vztahů. Má možnost zažít interakce v běžné fungující rodině a přejímá tak správné vzorce a základy společenského jednání a vzájemného soužití (Novotný, 2022). Sama ze své praxe v roli pěstounsky náctiletého chlapce mohu potvrdit, že na rozdíl od dětí, jež vyrůstají v dětském domově (kde pracuji jako vychovatelka), mají děti v pěstounské péči mnohem lepší startovací základy pro budoucí život. Děti v pěstounské péči mají ve svém životě člověka (pěstouna), na kterého se mohou kdykoliv obrátit a požádat o pomoc.

3.5.4 Rizika pěstounské péče pro děti

Jedním z hlavních rizik v rámci pěstounské péče je návrat zpět do ústavního zařízení z důvodu ukončení pěstounské péče. Takovýto návrat by byl pro dítě dalším velmi silně traumatizujícím zážitkem. Dalším rizikem může být citová nenaplněnost a nedostatečná práce s emocemi a traumaty s dětmi v pěstounské péči. Rizikový může ale být již samotný výběr vhodných pěstounů. V případě, že se pro dané dítě delší dobu nedaří najít vhodná pěstounská rodina, snižují se vysoké nároky na samotného pěstouna. To se může následně negativně promítnout v samotném vztahu mezi pěstounem a dítětem (Rotreklová, 2008). V případě pěstounské péče příbuzenské, kdy je sociokulturní zázemí, hodnoty, postoje, životní styl v mnoha rysech podobný původní rodině dítěte, nemusí být zrovna nejlepší volba umístit dítě to takové to pěstounské rodiny. Naopak to může být dalším rizikem pro úspěšnou pěstounskou péči. (Pazlarová, 2016)

4 OSOBNOST DÍTĚTE ŽIJÍCÍHO V NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČI

Děti, jež vyrůstají v náhradní rodinné péči, za sebou mají většinou velmi těžkou minulost a jejich dětství se často pojí s traumatickými zážitky, které se mnohdy nadále negativně promítají v jejich chování. Je na pěstounech, aby jim dokázali, případně s pomocí dalších odborníků (psychologů, klíčových pracovníků z doprovázejících organizací, psychoterapeutů atd.), zpracovat traumatické zážitky a naučili je vést plnohodnotný život. Nejprve se v této kapitole budeme věnovat psychickému vývoji dítěte. Dále se zaměříme na charakteristiku citové deprivace a podrobně popíšeme poruchy chování, které se mohou u dětí v náhradní rodinné péči vyskytovat nejčastěji. Na závěr této kapitoly neopomineme ani traumata, s kterými se pěstouni u svých dětí často setkávají. Tato kapitola je v bakalářské práci klíčem pro výzkum v praktické části.

4.1 Psychický vývoj dítěte

Vývoj všemožných psychických vlastností a funkcí je závislý na různých faktorech, jež nemusí být vždy stejně podstatné. Psychický vývoj je závislý na individuální interakci vrozených dispozic a komplexů vlivu prostředí (Vágnerová, 2012). Podle Vágnerové, 2012, s. 23-29. lze psychický vývoj charakterizovat *„jako zákonitý proces, který má podobu posloupnosti na sebe navazujících vývojových fází. Pořadí typických změn pro jednotlivé vývojové fáze se řídí určitými zákonnostmi: je stabilní a nelze je libovolně měnit. Vývoj určený dědičností a působením vnějších vlivů se uskutečňuje prostřednictvím učení a zrání. Vývoj CNS je důležitým předpokladem rozvoje všech psychických vlastností a procesů.“*

Mezi faktory, které ovlivňují psychický vývoj dítěte, řadíme:

Dědičnost

Prostřednictvím dědičnosti získává potomek od svých rodičů určité predispozice k něčemu anebo dědí po svých rodičích určité vlastnosti. Dědičnost probíhá

prostřednictvím přenosu genetických informací (molekula DNA). Přenos vlastností do dalších generací ale nemusí být stejný s vlastnostmi rodičů. Vždy tento přenos závisí na typu dědičnosti, pravděpodobnosti typu dědění některých znaků, vnějších podnětů atd. Dědičnost může být podmíněna jedním nebo více geny. V pedagogice se setkáváme s třemi vyhraněnými názory na vliv dědičnosti: 1) Podle empirismu se jedinec rodí jako tabula rasa – podle tohoto směru tedy jedince lze výchovou výrazně ovlivnit, záleží, v jakém prostředí vyrůstá. 2) Podle nativismu u jedince převládají dědičné vlastnosti a možnosti jakékoliv výchovy jsou velmi omezené. 3) Interakcionismus bere v úvahu jak dědičnost, tak vlivy prostředí a snaží se využít optimální možnosti výchovy (Průcha a kol. 2013).

Prostředí

„Prostředí, v němž dítě vyrůstá, může jeho vývoj významným způsobem ovlivnit“ (Vágnerová, M. 2012). Prostředí na dítě působí prostřednictvím interakcí, jež mohou mít různý charakter např. interakce s lidmi, neživými lidmi, či dokonce symboly. Dítě projevuje nějakou aktivitu, reaguje na různorodé podněty a svým chováním motivuje reakce ostatních lidí. Kvalita a počet zkušeností v životě vždycky jeho vývoj ovlivní. Zkušenosti vytváří způsobem, jakým bude dítě prožívat různé situace v jeho životě a též působí na rozvoj jeho vlastností. Zkušenost může psychiku dítěte ovlivňovat negativně, anebo pozitivně. **Mezi prostředí, jež ovlivňují psychický vývoj dítěte, patří: prostředí rodiny, prostředí vrstevnických skupin a školní prostředí** (Vágnerová, 2012).

Lze říct, že ani **běžné sociální vlivy** nepůsobí na všechny děti stejným způsobem, ale podle toho, jak jednotlivým podnětům a požadavkům rozumějí, jak si je vysvětlují a jakým způsobem je prožívají. Důležitou roli v tom hraje aktuální vývojová úroveň daného jedince a prožité předchozí zkušenosti např. podle dostupných výzkumů a interpretací výsledků K. Dodge (1980) vyplývá, že pokud se dítě doma setkává u svých rodičů s agresí, bude čekat, že mu ostatní ublíží a v důsledku toho bude jednat v běžných situacích agresivně. Naopak pokud rodiče k dítěti přistupují klidně a přívětivě, bude se chovat stejně vyrovnaně (Vágnerová, 2012).

4.2 Citová deprivace

V minulosti byla citová deprivace úzce spjata pouze s dětmi, jež pobývaly v různých typech ústavních zařízení (dětských domovech, výchovných ústavech, dětských domovech se školou atd.), později bylo ale prokázáno, že citová deprivace se může vyskytovat i u dětí vyrůstajících se svojí rodinou. V realitě se s ní ovšem zpravidla opravdu setkáváme u dětí žijících v ústavních zařízeních, popřípadě ze začátku i u dětí v pěstounských rodinách. Dětem žijícím mimo svou rodinu zpravidla chybí individuální citový vztah ke konkrétní dospělé osobě, která by jim dodávala dostatečný pocit jistoty a bezpečí (Bechyňová, Konvičková, 2008). Takovéto strádání u dětí v dětství může negativním způsobem ovlivnit celkový vývoj osobnosti v oblasti navazování vztahů ke světu a ostatním lidem, a i negativní vztah k sobě samým (Průcha a kol. 2013).

Langmeier a Matějček definují psychickou deprivaci jako „*psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost k ukojení některé jeho základní (vitální) psychické potřeby v dostačující míře po dosti dlouhou dobu*“ (Musil, V.J. s. 67). U dětí se může projevat těmito způsoby: opožděním řeči, těžkou patlavostí (s patlavostí se často můžeme setkat u dětí žijících v ústavních zařízeních) a omezenou slovní zásobou, opožděným vývojem v oblasti hygienických a sociálních návyků a opožděným vývojem jemné motoriky (Matoušek O. a kol., 2003). Díky tomu u dětí, jež vyrůstají v ústavních zařízeních, často dochází k odkladu školní docházky, nejsou emočně vyspělé a nemají dostatečně ukotvené hygienické a sociální návyky. Důsledkem toho se v rámci školní docházky u nich zpravidla vyskytuje výrazně slabší školní prospěch, než je jejich potenciál schopností (Vágnerová, 2008).

V ústavních zařízeních se velice často můžeme setkat s různými typy deprivované osobnosti. Jednotlivé typy citové deprivace se projevují rozdílným způsobem chování. V níže zmíněném rozdělení je brán na zřetel na celkovou úroveň vzrušivosti, aktivity a celkový způsob chování dětí (Tamtéž, 2008).

Rozdělení typů citové deprivace dle Langmeiera a Matějčka (1999):

1) Sociální hyperaktivita: Děti s tímto typem citové deprivace se abnormálně upínají a navazují vztah s každou osobou, jež se vyskytne v jejich blízkosti a projeví i minimální zájem o jejich osobu. Ovšem takovéto jednání vyskytující se u těchto dětí nemá hlubší vztah (Tamtéž, 2008).

2) Sociální provokace: Tito jedinci obvykle mají sklony k agresi a chybí jim empatie a soucit k ostatním lidem. Pozornost dospělé osoby se snaží získat za každou cenu bez ohledu na vhodnost svého chování (předvádějí se, vykřikují, vyrušují, hlasitě překřikují ostatní lidi atd.). Pokud tyto děti mají pozornost dospělého jen pro sebe, obvykle se naopak dokážou chovat velice dobře. Pro tyto děti není vhodný pobyt v jakémkoliv typu ústavního zařízení (dětský domov, dětský domov se školou atd.). Naopak je pro ně velice vhodná individuální pěstounská péče, kde mají dostatek pozornosti dospělého, což se následně pozitivně promítá v jejich chování (Tamtéž, 2008).

3) Útlumový typ: Pro děti tohoto typu jsou charakteristické znaky: špatně navazují vztahy s okolním světem, jsou velmi uzavřené, nekomunikativní a často se velice upínají na materiální svět (Tamtéž, 2008).

4) Dobře přizpůsobený: U těchto dětí nejsou na první pohled patrné projevy citové deprivace. Tito jedinci ovšem mají citlivá, zranitelná místa a citová deprivace se u nich začne projevovat při stresových situacích a větší zátěži (Tamtéž, 2008).

5) Typ charakterizovaný náhradním uspokojením afektivních a sociálních potřeb:

Děti s tímto typem citové deprivace si velice často svoji citovou potřebu kompenzují nadměrným shromažďováním materiálních potřeb (mladší děti hračkami, starší děti např. sběrem elektroniky atd.) anebo přejídáním, zvýšeným sexuálním zájmem (tělesná

stimulace, manipulace s genitáliemi, nadměrné střídání partnerů, zahajování sexuálního života velmi brzo atd.) (Tamtéž, 2008).

Je nutné podotknout, že ne vždy je možné konkrétní dítě přiřadit pouze k jednomu z výše uvedených typů citové deprivace. Mnohdy se u dítěte můžou jednotlivé typy vzájemně prolínat (Langmeier, Matějček, 2011).

4.3 Poruchy chování dětí

V této kapitole se budu věnovat jednotlivým poruchám chování, jež se u dětí vyrůstajících mimo svoji biologickou rodinu velice často vyskytují.

„Výchovně problémové chování je důsledkem poruch sociálního učení a může vyústit do hlubších poruch chování. Poruchy chování tedy reflektují poruchy sociálních vztahů dítěte a mladistvých a jejich rozsah a intenzita jsou přímo úměrné rozsahu a intenzitě poruch sociálních vztahů“ (Musil, 1999 s. 151). Jedná se o problémy, jež jsou velice úzce spojeny s přizpůsobivostí v běžném sociálním prostředí (např. škole), respektování autorit a obecně přijímaných pravidel společenského soužití atd., to vše lze zahrnout pod pojem poruchy chování, jenž spadá do oblasti etopedie ve speciální pedagogice (Slowík, 2007). Závažné formy poruch chování mohou ohrožovat život a zdraví samotného jedince anebo jeho okolí (jedná se o sebepoškozování, napadání druhých, šikana atd.). Méně závažné formy mohou jedince nebo druhé osoby poškozovat jak sociálně, tak ekonomicky (lhaní, útěky, krádeže, sexuální chování atd.). Poruchy chování se častěji vyskytují u chlapců než u dívek (Matoušek, 2016), často vznikají v důsledku patologického rodinného prostředí, nesprávných výchovných postupů, vlivem závadových vrstevnických skupin atd. U některých jedinců, u nichž se vyskytly poruchy chování, je ovšem možné pozorovat patologické změny osobnosti – respektive psychické poruchy a onemocnění (disociální poruchy osobnosti, afektivní poruchy, neurotické projevy chování atd.), popřípadě mentální postižení anebo projevy hyperaktivity. Lze tedy říci, že poruchy chování vznikají kombinací mnoha příčin – faktorů psychologických, sociálních atd. Některé nestandardní projevy chování mohou být počátečním jevem syndromu CAN (syndrom týraného, zneužívaného a zanedbaného

dítěte) (Slowík, 2007). Poruchy chování se mohou u dětí objevovat již před 10. rokem života a nežádoucí chování se zpravidla u dítěte vyskytuje déle než 6 měsíců. Poruchy chování se mohou u dětí vyskytovat buďto samostatně, anebo v kombinaci jiných psychických poruch. Šance na nápravu tohoto chování je různá, vždy závisí na řadě okolností. Pokud dítě žije i po zjištění poruch chování v dysfunkční rodině, porucha chování byla zjištěna již v raném věku, nevhodné vzorce chování se i nadále opakují, dítě se chová nevhodně bez ohledu na sociální prostředí, popřípadě se přidružuje další psychická porucha, šance na nápravu je velmi nízká (Nývtová, 2008).

Zde následně blíže charakterizují konkrétní projevy problémového chování:

Dětská neposlušnost a nekázeň

Jedná se o neplnění pokynů vychovávajících (rodičů, vychovatelů atd.) a nerespektování opakovaných proseb nebo norem. Takovéto dítě za každou cenu prosazuje své vlastní záměry, jež jsou zpravidla výchovně nežádoucí. Projevy tohoto nevhodného chování způsobují obtíže samotnému dítěti (pocity nejistoty, úzkosti, napětí, strach), ale i jeho okolí jako nevhodné reakce, jež mají obvykle obranný charakter (Renotierová a kol., 2004).

Vzdorovitost

Období vzdoru se objevuje u každého dítěte. Nejprve mezi třetím a pátým rokem života, kdy si dítě uvědomuje vlastní já. Velmi podobné období se vyskytuje v pubertě, kdy se dospívající snaží uplatit své já vůči druhým lidem. Zpravidla nadměrné zákazy, rozkazy a perfekcionistická výchova vyvolává reaktivní chování, jež vyúsťuje ve vzdorovitost, kterou vnímáme jako vystupňovanou formu neposlušnosti – jedinec **se aktivně odmítá podřídit výchovným požadavkům**. Příkazy a zákazy mohou být pro dítě náročné hlavně v případě, kdy mu není jasný jejich smysl. Dítě své chování považuje za správné a stojí si za svým. Projevy tvrdosti a nelásky pramení v následný vzdor, jenž se vyskytuje u dítěte. Také se vzdor může projevit u zhýčkaného dítěte v momentě, kdy se přestanou plnit jeho požadavky. Základem vzdorovitosti je reakce jedince na náročné situace. Je to

forma chování, která může být vnímána jako odpor k autoritě a protest proti plnění povinností. Dítě tuto situaci může řešit buďto pasivní formou – únik do izolace, negativismus, anebo aktivní formou – verbální agrese, jež může vyústit až ve fyzickou agresi (tamtéž, 2004).

Záškoláctví

Záškoláctví též řadíme jako jeden z možných projevů poruch chování. Jde o jev, při němž žák úmyslně, bez omluvitelného důvodu a bez souhlasu, popřípadě vědomí svých rodičů (nebo pečujících osob), se neúčastní školní výuky a v čase školní výuky pobývá mimo svůj domov. Záškoláctví se obvykle úzce váže ke školní neúspěšnosti daného žáka (Průcha a kol., 2013).

Negativismus

„Negativismus je možné interpretovat jako počáteční projev nezralé dětské vůle. Jejím předpokladem je uvědomění vlastního já jako aktivního činitele, kterému zatím chybí schopnost zralejší autokorekce“ (Renotierová a kol., 2004 s. 255). Negativismus je možné charakterizovat jako experimentování s vlastní vůlí. Dítě mnohdy potřebuje za každou cenu prosadit vlastní variantu bez ohledu na to, jaká ve skutečnosti je. Negativismus lze vnímat jako situační reakci, v rámci které se jedinec potřebuje utvrdit o své vlastní ceně, ubránit své JÁ. S negativismem se lze setkat u dětí ve vývojových krizích, přičemž se projevuje jako tvrdohlavost. Dítě je netečné, uzavírá se do sebe, vyhledává samotu, přestává komunikovat se svým okolím atd. (Renotierová a kol., 2004).

Patologické závislosti

Patologická závislost je stav, při němž se daný jedinec není schopen obejít bez konkrétní látky, popřípadě činnosti. Má zpravidla jak fyzickou, tak psychickou stránku. Mezi tyto závislosti, jež se obvykle vyskytují u dětí a mladistvých s poruchami chování, řadíme: **závislost na alkoholu, závislost na návykových látkách (drogy, tabakismus), závislost na hracích automatech.** Experimentování s drogami je v posledních letech velice časté především u mladistvých žijících ve velkoměstech (Matoušek, 2016).

Lež

Lhaní je cílené a vědomé zkreslování skutečností za cílem ochránit se anebo se vyhnout povinností. Lhaní děti obvykle využívají jako jeden ze způsobů úniku před nepříjemnou situací, kterou dítě neumí vyřešit jiným způsobem. Cílem tohoto disociálního chování může být snaha poškodit nebo ublížit jiného člověka. Pokud lež bývá využívána velice často, může dosáhnout až antisociálního stupně poruchy chování a sama o sobě může být i předmětem trestního stíhání např. podvod, pomluva atd. Je důležité vždy rozlišovat různé způsoby lhaní. V rámci hodnocení dětské lži je důležitá frekvence, okruh osob, kterým dítě lže a specifčnost situací, ve kterých dítě lže. Těz bychom měli znát účel, kvůli kterému dítě lže. Často je příčina lži pouhá slabost o ochranu vlastního já anebo sociální a emoční nezralost. Také často lžou děti vyrůstající v prostředí, kde se lhaní považuje za normu (Renotiérová a kol., 2004).

Sebevražda

Sklony k sebevraždám často úzce souvisí s neuroticismem. Pokus o sebevraždu u dětí a mladistvých obvykle pramení v psychických konfliktech, jež jsou pro ně v dané situaci neřešitelné, hluboce se dotýkají osobnosti jedince a vyvolávají těžký psychický otřes, jenž má za následek snížení kritického pohledu na realitu a neschopnost vyrovnat se s osobním neúspěchem v sociální sféře. Jde o negativní citovou reakci silnější, než je pud sebezáchovy. Pokusy o sebevraždu se u některých osob mohou vyskytovat náhle (např. rozchod s partnerem, ztráta blízké osoby atd.). Někdy ovšem mohou být důsledkem řetězce dlouhodobých traumat, při kterém na konci dojde k afektivnímu stavu, jenž vyústí v následný pokus o sebevraždu. Faktory, které vedou u dětí a mladistvých k sebevražedným sklonům, jsou různé. Můžeme mezi ně zařadit: konflikty v rodině, citovou deprivaci, rozchod s partnerem, konflikty v důsledku zvýšené ambicióznosti a nemožnosti dosáhnout svého cíle, věkové zvláštnosti v době adolescence, módní faktory, šikana, sebevraždy z hazardu atd. (Langer, 2008).

Šikana

Jedná se o fyzické, psychické anebo kombinované ponižování až týrání žáků nejčastěji jinými žáky, výjimečně dospělými (např. učiteli, vychovateli atd.). Vyskytuje se buďto ve dvojici, popřípadě skupině. Šikanu velice často vyvolávají žáci vyšších ročníků, žáci

starší, fyzicky vyspělejší, žáci osobnostně či sociálně narušení (Průcha a kol., 2013). Šikany se dopouštějí jedinci s předpoklady k agresi, egoistické a neschopné soucitu. Oběťmi šikany jsou nejčastěji jedinci, kteří jsou z nějakého důvodu vyčleněni z kolektivu (např. jedinci se smyslovým hendikepem, fyzickým hendikepem, s odlišným chováním atd.). Dlouhodobá šikana může mít za následek nezvratné poškození psychického zdraví či trvalé tělesné poškození, případně i smrt (sebevražda, zabítí) (Matoušek, 2016).

Krádež

Krádeže jsou charakteristické úmyslným jednáním. U dětí můžeme mluvit o krádežích v případech, kdy je dítě již tak rozumově vyspělé, aby bylo schopné pochopit pojem vlastnictví a akceptovat normu chování, jež určuje odlišný vztah k vlastním a cizím věcem. Dětské krádeže jsou různé a jejich závažnost určíme podle těchto kritérií: místo krádeže, způsob krádeže, cíle a frekvence krádeže. Méně závažné jsou obvykle neplánované (impulsivní krádeže) za cílem něco teď hned vlastnit. Závažným problémem se stávají předem promyšlené krádeže a nejzávažnější krádeže bývají v partě (Renotierová a kol., 2004).

4.4 Traumata dětí v náhradní rodinné péči

Do pěstounské péče, popřípadě ústavního zařízení (dětský domov, dětský domov se školou, výchovný ústav apod.), přicházejí děti a mladiství často velmi traumatizovaní, a to jednak z důsledku toho, co zažívali se svými biologickými rodiči a zároveň i změna prostředí je pro ně další traumatizující událost v jejich životě (Škoviera, 2007). Nejvážněji traumatizované děti přicházejí do pěstounské péče nebo ústavního zařízení se zkušeností **s týráním nebo zneužíváním**. Děti, které mají za sebou traumatizující událost, mají často velmi znepokojivé projevy v chování. U nejmenších dětí se doznívající trauma často projevuje narušeným režimem spánku a bděním. Pro děti s prožitým traumatem není spánek časem bezpečného odpočinku a nabírání sil, mají tendenci být pořád v pozoru (děti jsou v noci neklidné, budí se, trpí nočními děsy). U těžce traumatizovaných dětí můžeme sledovat zpomalení nebo úplné zastavení psychomotorického vývoje. Tyto děti jsou vyčerpané z neustálé fyziologické připravenosti na základní sebezáchovné reakce typu: útek – útok-zamrznutí. U dětí starších se projevy prožitého traumatu promítají

v jejich chování (jsou často roztržité, nesoustředěné, nepozorné, úzkostné apod.). Děti mají také často nepředvídatelné reakce na určité podněty – mají obavy z neobvyklých situací, špatně zvládají stres. Nedokážou se vyznat v samy sobě, ze svých špatných pocitů viní okolí. Dospívající s nezpracovanými emocemi mohou mít problém s navazováním vztahů a jsou často impulzivní, konfliktní, agresivní. Nevládají domýšlet následky svých činů. Mohou mít též velmi závažné problémy v chování (lhaní, útky), nejsou ani výjimkou konflikty se zákonem (krádeže, rvačky) a užívání návykových látek, popřípadě sklony k sebepoškození (Matoušek, 2017). Traumata, jež děti prožily, mohou mít následky jak krátkodobé (bezprostřední reakce na situace, opožděné reakce apod.), tak i dlouhodobé ovlivňující celý následný vývoj osobnosti dítěte a tyto děti si mnohdy následky nesou až do dospělosti, po celý svůj život (Svoboda, 2009). U dětí s traumatem přetrvává jako základní vzorec vyrovnání se se situacemi reakce typu **útek-útok-zamrznutí**. Narazí děti na situace, se kterými si neví rady, jejich prvotní reakce se pohybují obvykle v těchto extrémech (Matoušek, 2017). Většina těchto dětí se ale dokáže s následky traumatu postupem času vypořádat, některé děti se sice z traumatu, co zažily ve svém dětství, nevzpamatují, ale naučí se se svými špatnými vzpomínkami a pohledem na svět žít plnohodnotný život. Existují ale i děti, jež to výrazně ovlivní do konce jejich života a následky traumatu jsou u nich nevratné (Nývltová, 2008).

U dětí, jež zažily jakékoliv trauma v dětství, nefungují běžné výchovné metody. Běžná výchova zahrnuje trestání dětí za nevhodné projevy, což se úzce váže k předpokladu, že děti se učí formou odměny a trestu a chápou vztah mezi příčinou a následkem. To ale obvykle u traumatizovaných dětí neplatí. Vzhledem ke komplexní působnosti traumatu na osobnost jedince (po psychické a fyzické stránce) ani běžné metody zabírat nemohou. Je třeba zvolit metodu terapeutické rodičovství posilující vzájemný důvěrný vztah mezi dítětem a pečující osobou. Důvěra je základem pro úspěšnou léčbu traumatu. (Matoušek, 2017). Tyto děti též potřebují zajistit kvalitní a dlouhodobou psychoterapeutickou pomoc. Prostřednictvím psychoterapie se dítě učí navazovat důvěrné vztahy s blízkým okolím, dokázat překonat pocit izolovanosti, nedůvěru a odmítání, jež do té doby zažívalo od dospělých. Prožitky bezmoci, ale i pocity viny tyto děti často doprovázejí ještě dlouhou dobu (Langmeier, 2000).

PRAKTICKÁ ČÁST

5 METODOLOGIE

Druhý oddíl bakalářské práce se zabývá teoreticko-empirickou částí (praktickou), kde se budeme věnovat cílům výzkumného šetření, výzkumnému problému a stanovení výzkumné otázky. Dále zde podrobně charakterizujeme metodický postup, výzkumný soubor a podrobně popíšeme realizaci tohoto výzkumu. V další kapitole se budeme věnovat analýze dat a vysvětlením výsledků, které získáme od respondentů v rozhovorech. Na závěr praktické části bude diskuze, kde podrobně porovnáme a shrneme získané výsledky.

5.1 Cíl výzkumu, výzkumný problém a výzkumná otázka

Výzkum je zaměřen na dopady ústavní výchovy na osobnost dítěte žijícího v dlouhodobé pěstounské péči. Výzkum se také zaměřuje na to, jaké vzpomínky si přináší děti, jež před umístěním do pěstounské péče prošly ústavním zařízením a jak se pobyt v těchto zařízeních následně promítá v jejich chování. Předmětem zkoumání bylo zjistit, jak dopady ústavní výchovy vnímají samotní dlouhodobí pěstouni pečující o děti. A jaké vidí především pozitivní a negativní dopady, jež ústavní výchova dětem přinesla.

Hlavním faktorem zaměření se na dopady ústavní výchovy na osobnost dítěte žijícího v dlouhodobé pěstounské péči bylo to, že tyto děti si často z minulosti přinášejí mnoho traumatizujících událostí a je na pěstounech, aby dokázali těmto dětem pomoci zpracovat jejich vnitřní traumata a nelehké dětství. A mnohdy se právě i umístění do ústavního zařízení může následně velice výrazně promítnout v jejich následném chování po příchodu do pěstounské péče. Tyto děti si mohou z ústavního zařízení přinášet různá vnitřní traumata, zvyklosti (pozitivní i negativní) a je důležité, aby si pěstouni byli těchto faktorů vědomí.

Hlavním cílem výzkumu je zjistit vliv ústavní výchovy na osobnost dítěte žijícího v dlouhodobé pěstounské péči. Dále byly stanoveny tyto **2 dílčí cíle**: 1. dílčí cíl: označit pozitivní dopady ústavní výchovy na osobnost dítěte žijícího v dlouhodobé pěstounské péči. 2. dílčí cíl: označit negativní dopady ústavní výchovy na osobnost dítěte žijícího v dlouhodobé pěstounské péči.

Vzhledem k danému cíli byla stanovena hlavní výzkumná otázka a 2 dílčí výzkumné otázky.

HVO: Jaký vliv má ústavní výchova na osobnost dítěte žijícího v dlouhodobé pěstounské péči?

DVO1: Jaké pozitivní dopady má ústavní výchova na osobnost dítěte žijícího v dlouhodobé pěstounské péči?

DVO2: Jaké negativní dopady má ústavní výchova na osobnost dítěte žijícího v dlouhodobé pěstounské péči?

5.2 Metodický postup

Pro empirickou část této práce byl zvolen kvalitativní výzkum. Strauss a Corbinová (1999) termín kvalitativní výzkum popisují jako jakýkoliv výzkum, přičemž jeho výsledky se nezískávají v rámci statistických procedur, popřípadě jiných způsobů kvantifikace. Nástrojem obvyklým pro kvalitativní výzkum je nejčastěji rozhovor (Švaříček, 2007).

Jako metodu ke zpracování kvalitativního výzkumu autorka **zvolila metodu dotazování s využitím techniky polostrukturovaného rozhovoru**. Prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru a možnosti doptávání se bylo zjištěno plno přínosných informací a pro respondenty to byla vhodná forma rozhovoru. Prostřednictvím

polostrukturovaného rozhovoru vytvoříme jasná schémata, jež jsou pro tazajícího závazná. Podle vybraného tématu volíme otázky, na které se chceme ptát. V rámci přípravy na polostrukturovaný rozhovor je obvykle vhodná příprava okruhu otázek před samotným rozhovorem s komunikačním partnerem. Výzkumník může pořadí otázek libovolně měnit, vždy záleží na aktuální atmosféře během rozhovoru (Miovský, 2006). Otázek v rozhovoru bylo celkem 10 a byly složeny tak, aby byly pro všechny respondenty jasné a srozumitelné. **Otázky se zaměřovaly na tyto oblasti:** dosavadní zkušenosti pěstounů s pěstounskou péčí, délka pobytu dítěte v ústavním zařízení před umístěním do pěstounské péče, jak dlouho jsou děti umístěny v pěstounské péči, vzpomínky dětí na ústavní zařízení, pozitivní dopady ústavní výchovy na osobnost dítěte, negativní dopady ústavní výchovy na osobnost dítěte.

Jako metodu pro analýzu výsledků tohoto výzkumu autorka zvolila nejprve **metodu trsů**. V rámci této metody autorka sdružovala jednotlivé odpovědi z rozhovorů dle jejich podobnosti do jednotlivých skupin. Metoda trsů navzájem porovnává získané skutečnosti a třídí je podle určitých podobností do jednotlivých skupin (Miovský, 2006).

V této práci se jedná o následující kategorie: sociodemografické údaje, dosavadní zkušenosti pěstounů s pěstounskou péčí, pozitivní vzpomínky dítěte na pobyt v ústavním zařízení, negativní vzpomínky dítěte na pobyt v ústavním zařízení, pozitivní dopady ústavní výchovy na osobnost dítěte z pohledu pěstouna, negativní dopady ústavní výchovy na osobnost dítěte z pohledu pěstouna.

V konečné fázi analýzy rozhovorů autorka využila **metodu prostého výčtu**. V rámci této metody byly zkoumány jako jevy a v jaké četnosti se objeví ve výpovědích jednotlivých respondentů. Metoda prostého výčtu určuje poměr, četnost nebo intenzitu jevu (Miovský, 2006).

5.3 Výzkumný soubor

V rámci výběru výzkumného souboru dlouhodobých pěstounů autorka využila metodu **záměrného (účelového)** výběru. V rámci této metody jsou cíleně vybíráni respondenti, již odpovídají předem zvoleným kritériím výzkumného vzorku a souhlasí s účastí výzkumu (Miovský, 2006).

Respondenty autorka vybrala podle těchto předem stanovených kritérií:

Respondent musí být dlouhodobý pěstoun a žít v České republice, hlavním kritériem bylo, aby měl aktuálně svěřené v pěstounské péči alespoň 1 dítě, které před umístěním do pěstounské péče prošlo některým z typů ústavních zařízení. Všichni vybraní respondenti ústně souhlasili se zapojením se do tohoto výzkumu před zahájením rozhovoru. Velikost výzkumného souboru byla dána nasycením vzorku.

5.4 Realizace výzkumu

Výzkumník realizoval tento výzkum v zimě 2021/2022. V prosinci 2021 byli osloveni pěstouni ze soukromé skupiny na sociální síti Facebook (pro přijetí správcem do této skupiny je nutné prokázat se rozsudkem o svěřeni dítěte do pěstounské péče), kde si tyto lidé předávají vzájemné rady a informace. Celkem bylo následně e-mailem osloveno 100 pěstounů z celé České republiky. Zájem zapojit se do tohoto výzkumu projevilo 40 pěstounů, z těchto pěstounů bylo vybráno 16, jež odpovídali předem stanoveným kritériím výzkumníka. Podrobněji jsou kritéria popsána v předchozí kapitole 7.3 Výzkumný soubor. Následně rozhovory s vybranými pěstouny, kteří splnili daná kritéria výběru, byly realizovány během ledna 2022. Celkem tedy bylo realizováno 16 rozhovorů s dlouhodobými pěstouny. Všechny rozhovory byly nahrávány na diktafon. Každý respondent byl dopředu seznámen s účelem nahrávání rozhovorů. Nahrávka bude výzkumníkovi sloužit pouze k účelům výzkumu a následným zpracování a prezentací výsledků. Délka rozhovoru se odvíjela podle toho, jaké měl kdo zkušenosti a jak byl ochotný tyto své poznatky sdílet s výzkumníkem. Před zahájením rozhovoru výzkumník každého respondenta podrobně seznámil s průběhem celého rozhovoru. Dále byli všichni respondenti upozorněni na dobrovolnou účast v tomto výzkumu a možnost rozhovor

v průběhu kdykoliv ukončit a z výzkumu odstoupit. Prostřednictvím rozhovorů bylo možné získat velice obsáhlé a přínosné informace k jednotlivým zkoumaným oblastem. Jednotlivé odpovědi budou velice užitečné při hledání odpovědí na stanovenou výzkumnou otázku. Pro zachování naprosté anonymity v této práci jsou veškerá jména respondentů zaměněna. Po dokončení všech rozhovorů v lednu 2022 byla provedena analýza dat metodou vytváření trsů a metodou prostého výčtu a následná interpretace těchto dat za pomoci grafických schémat a tabulek pro lepší přehlednost a orientaci. Všem respondentům byla výzkumníkem zaručena **naprostá anonymita a citlivé zacházení se získanými údaji**.

6 ANALÝZA

Analýza výzkumu byla provedena metodou trsů a metodou prostého výčtu, jež byla již podrobně popsána v předchozí podkapitole 5.2 Metodický postup. Tímto způsobem došlo k následné analýze dat získaných výsledků.

6.1 Analýza výsledků

V této podkapitole budou zpracovány výpovědi z rozhovorů dlouhodobých pěstounů, kteří se dobrovolně zapojili do výzkumu. Výpovědi budou rozděleny do kategorií podle společných znaků vykazující jednotlivé odpovědi.

6.1.1 Sociodemografické údaje dlouhodobých pěstounů

Tabulka 1: Sociodemografické údaje dlouhodobých pěstounů

P= Pěstoun	Pohlaví	Věk	Kraj
P1	žena	26	Jihočeský
P2	žena	60	Jihomoravský
P3	žena	50	Karlovarský
P4	žena	63	Severomoravský
P5	žena	58	Olomoucký
P6	žena	62	Jihočeský
P7	žena	54	Středočeský
P8	žena	53	Jihomoravský
P9	muž	40	Moravskoslezský
P10	žena	40	Jihomoravský

P11	žena	42	Středočeský
P12	žena	48	Středočeský
P13	žena	47	Ústecký
P14	žena	47	Zlínský
P15	žena	51	Plzeňský

Zdroj: autorka práce, 2022 (vlastní šetření)

6.1.2 Dosavadní zkušenosti pěstounů

Na oblast otázek týkajících se dosavadních zkušeností s pěstounskou péčí byly velmi rozmanité odpovědi. Pro lepší přehlednost získané údaje přenesla autorka do následující tabulky.

Tabulka 2: Zkušenosti pěstounů s PP

P= Pěstoun n	Doba pěstounstv í	Forma pěstounské péče Zprostředkovaná- Nezprostředkovan á	Aktuální počet svěřených dětí v PP (pohlaví, věk)	Aktuální délka pobytu dítěte v PP	Pobyt dítěte v ústavní m zařízení (typ ÚZ a délka pobytu dítěte v ÚV)
P1	2 roky	Nezprostředkovaná	1 chlapec, 16 let	2 roky	Od 11 do 12 let DD, v 11 letech 3 měsíce DDÚ, od

					12-14let DDŠ
P2	8 let	Zprostředkovaná	2 dívky (10 a 8 let) 1 chlapec (9let)	1 dívka 10 let - V PP 8 let 2. dívka 8 let – v PP let chlapec - 6 let v PP	1 dívka od 0-2,5 let dětské centrum, 2. dívka od 11 měsíců do 2, 5 let dětské centrum, chlapec od 2 do 3,5 let dětské centrum
P3	5 let	Zprostředkovaná	1 chlapec 18 let, dvojčata – chlapeci 11 let	Všichni sourozenci i 5 let	Všichni žili v DD 3 roky (chlapec od 10 do 13 let, dvojčata od 3 do 6 let)
P4	25 let	Zprostředkovaná	1 chlapec 24 let, 2. chlapec 22 let,	1 chlapec 20 let, 2. chlapec 20 let,	Všichni v DD (většina 2 - 3 roky)

			3. dívka 21 let, 4. chlapec 16 let, 5. chlapec 14 let, 6. dívka 23 let, 7. dívka 24 let	3. dívka 20 let, 4. chlapec 11 let, 5. chlapec 11 let, 6. dívka 20 let, 7. dívka 20 let	
P5	12 let	Zprostředkovaná	dívka 15,5 let chlapec 14 let	Oba 9 let	Oba DD, chlapec od 3,5 let do 5 let, dívka od 5 do 6,5 let
P6	11 let	Zprostředkovaná	1 chlapec 16 let 2. chlapec- 14 let dívka 11 let	Chlapec 16 let - 7 let v PP, sourozenci chlapec 14 let a dívka 11 let - 2,5 roku v PP	Všichni v DD, 1 chlapec od 2 do 9 let, sourozenci 2,5 roku (několikrát z DD navraceni zpět do rodiny)

P7	11 let	1 dítě zprostředkované 3 nezprostředkované	dívka 17 let, 1 chlapec 12 let, sourozenci chlapec 9 let, 3. chlapec 7 let	dívka 17 let - 11 let v PP chlapec 12 let - 10 let v PP, chlapci (7,9) – 1 rok v PP	dívka – od narození do 6 let v DD, 1 chlapec 1-3 roky v DD, sourozenci byli 1 rok v Klokánku
P8	7 let	Zprostředkovaná	Sourozenci: 1 chlapec 16 let, 2. chlapec 15 let, dívka 10 let	Všechny děti 7 let v PP	Všichni v DD - 1 rok, 1 chlapec od 7 do 8 let, 2. chlapec od 6 do 7 let, dívka od 1 roku do 2 let
P9	2 roky	1 dítě zprostředkované, 2. dítě nezprostředkované	chlapec 9 let, chlapec 5 let	chlapec 9 let - 7 měsíců v PP, chlapec 5 let - 2 roky v PP	chlapec 9 let - nejprve KÚ, poté do 9 let DD, chlapec 5

					let- 0-3 roky - KÚ
P10	6 let	Zprostředkovaná	chlapec 5 let	4,5 roku	DC-5,5 měsíce
P11	8,5 roku	Nezprostředkovaná	chlapec 12 let	8,5 roku	Od 2 do 4 let DC
P12	4 roky	Zprostředkovaná	sourozenci (děvče 10 let, chlapci 7 a 9 let)	2 roky	děti byly 6 měsíců ve ZDVOP a rok v DD
P13	10 let	Zprostředkovaná	dívka 14 let	10 let	Od 17 měsíců do 3,5 let DD
P14	20 let	3 děti zprostředkované, 1 dítě nezprostředkované	3 chlapci 9 let, 6 let, 2 roky) 1 dívka - 25 let	chlapec 9 let - 5 let v PP, chlapec 6 let - 3 roky v PP, chlapec 2 roky - 1 rok v PP, dívka - 9 let v PP.	Všichni v DD kolem 2-3 let
P15	8 let	Zprostředkovaná	Dívka - 7 let, dívka - 5 let, chlapec 1 rok	dívka 7 let - 6 let v PP, dívka 5 let	dívka 7 let - v DC od narození do 1 roku

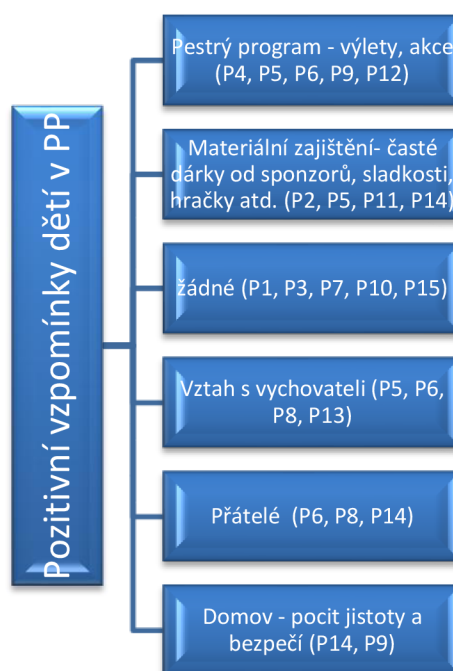
				- 4 roky v PP, chlapec - 4 měsíce v PP	dívka 5 let - DC od narození do 9 měsíců
--	--	--	--	--	--

Zdroj: autorka práce, 2022 (vlastní šetření)

6.1.3 Pozitivní vzpomínky dětí na pobyt v ústavním zařízení

Schéma podrobně znázorňuje, jaké pozitivní vzpomínky si přinášejí z pobytu v ústavním zařízení děti v dlouhodobé pěstounské péči.

Schéma 1: Pozitivní vzpomínky dětí v PP na pobyt v ústavním zařízení

Zdroj: autorka práce, 2022 (vlastní šetření)

Jednotliví pěstouni zmínili pozitivní vzpomínky, o kterých jejich děti často vypráví. Pěstouni P4, P5, P6, P9, P12 se shodli na tom, že jejich svěřené děti převážně vzpomínají na pestrý program v zařízení. P4 ve svém rozhovoru uvedla: „*Dříve děti na děcák vzpomínaly často, teď už není potřeba, ale nejhezčí vzpomínky mají na výlety, ty do té*

doby neznaly. “ P5 říká: „Moc hezké vzpomínky nemají, pouze rádi vzpomínají na jednu vychovatelku a jak na Vánoce vždy dostali hromadu hraček, kdo si, co urval, to měl. A potom, jak s jednou vychovatelkou cvičili často jógu, to měli rádi.“ P6 uvádí: „Kluk rád vzpomíná, jak byli s panem ředitelem ve Španělsku na fotbale a na různé další sportovní události.“ P9 zmiňuje: „Starší chlapec má, myslím, dostatek dobrých vzpomínek z různých pobytů, výletů i z běžného života v domově.“ P12 dodává: „Holka pěkně vzpomíná na to, jak se naučila jezdit na kole a plavat, taky chodili na akce, kde se mohli starat o koně.“

Dále se P2, P5, P11, P14 shodli na tom, že děti na ústavní zařízení vzpomínají pozitivně díky dostatečnému materiálnímu zabezpečení, P2 uvádí: „Děti často mluví o tom, kolik tam měly dobrůtek. Pořád jim tam někdo nosil nějaké sušenky, bonbony a čokošky. Nic jiného si asi odsud nepamatuji.“ P11 zdůraznila: „Nevzpomíná a myslím, že ani vzpomínat nechce. Žil tam v době, kdy vůbec nerozuměl okolí a světu kolem sebe, protože je neslyšící. Jediná jeho hezká vzpomínka od začátku byla, že z fotky znal hračky, které tam měli a rád si s nimi hrál.“ P14 zmínila: „Starší na dobu v děčáku vzpomínal celkem rád, měl tam hodně kamarádů a vždycky říká, že to byl jeho první domov, a to i přesto, že do 7 let žil s matkou, na to naopak vzpomíná velice nerad.“ Jelikož jeho rodiče byli alkoholici a 7 let s nimi žít pro něj bylo peklo, děčák byl pro něj místo, kde poprvé měl dostatek jídla a všeho a o tom mluví dodnes.“

P1, P3, P7, P10, P15 se shodli na tom, že jejich děti nemají na pobyt v ústavním zařízení žádné hezké vzpomínky. P1 v rozhovoru zmínila: „Kluk na tohle období nevzpomíná rád, a když se ho narovinu zeptám, jestli má aspoň jednu hezkou vzpomínku, řekne žádná taková není, to mám až teď u tebe. Je to také tím, že byl i v pastáku.“ P3 říká: „Na co asi tak hezkého mají vzpomínat, jak je budily tety o půlnoci na film?“ P7 zmínila: „Ani jeden na to, když byli v ústavu, nevzpomíná hezky. Nemají žádnou vzpomínku, která by byla hezká.“ P10 uvedla: „Vzhledem k tomu, že si nic nepamatuje, byl ještě miminko, nemá vzpomínku hezkou žádnou.“ P15 dodává: „Mluvíme o tom s nimi, ale na nic si nepamatuji, byly malé.“

P5, P6, P8, P13 uvedli, že jejich děti též hezky vzpomínají na vztahy s vychovateli. P6 říká: *„Každý z nich má vzpomínky jiné, ale dívka vzpomíná na jednu tetu a na to, co spolu vytvářely, kluk zase na ředitele.“* P8 uvádí: *„Starší chlapci vzpomínali především ze začátku na děčák, hlavně na jednu tetu, která jim byla blízká, tu jsme i opakovaně navštívili a s další tetou a speciální pedagožkou jsme v kontaktu dodnes.“* P13 zmiňuje: *„Malá se ráda mazlila s tetama, měla je ráda.“*

P6, P8 a P14 poukazují na to, že jejich pěstounské děti rády vzpomínají hlavně na přátele. P6 uvádí: *„Sourozenci, které mám v pěstounce, rádi vzpomínají na kamarády, co dělali a kam jezdili.“* P8 říká: *„Děti vzpomínají sporadicky a většinou rádi hlavně na kamarády.“* P14 zmiňuje: *„Starší na děčák vzpomíná celkem rád, měl tam hodně kamarádů a zážitků s nimi.“*

P9 a P14 se shodují na tom, že jejich děti na pobyt v ústavním zařízení vzpomínají hlavně s pocitem, že to byl pro ně domov, kde se cítily bezpečně. P9 uvádí: *„Náš kluk má hodně hezkých vzpomínek z děčáku z toho běžného života tam, jak říká, byl to pro něj domov.“* P14 dodává: *„Děčák byl pro něj domov, vzpomíná rád. Poprvé tam měl pořádné jídlo, světlo, teplo, klid.“*

6.1.4 Negativní vzpomínky dětí na pobyt v ústavním zařízení

Schéma 2: Negativní vzpomínky dětí na pobyt v ústavním zařízení

Zdroj: autorka práce, 2022 (vlastní šetření)

Pěstouni P1, P3, P7, P8, P11 a P12 se shodli na tom, že negativní vzpomínky jejich pěstounských dětí z pobytu v ústavním zařízení pramení především z nevhodného chování vychovatelů k dětem. P1 uvádí: „*Kluk často vzpomíná na to, jak dostal v pastřáku od asistenta vychovatele „granáta“, měl rozražený celý ret a od krve tričko. Když to řekl kmenové vychovatelce, řekla mu, ať si nevymýšlí, to samé ředitel. Etoped mu řekl, že si to zasloužil. Tenhle zážitek je v něm asi už navždy. Nikomu tam nevěřil. Něco podobného se mu stalo i v děčáku, nerad na to vzpomíná.*“ P3 říká: „*Děti vzpomínají na to, že je tety chodily o půlnoci budit na čurání, i když nechtěly, musely a plakaly. Neměly je rádi.*“ P7 zmiňuje: „*Dívka vzpomíná na to, že ji zavírali do ohrádky s malými dětmi, aby neotravovala tety. Musela pomáhat s péčí o miminka. Taky vzpomíná na to, jak ji nutili jíst jídla, která neměla ráda a ona se z toho pozvracela.*“ P8 říká: „*Kluci vzpomínají na to, že když jejich sestra zlobila nebo neposlouchala, musela stát u stolečku tety klidně i hodinu za trest. I mladší z kluků si pamatuje, že když zlobil, stál často na hanbě a nesměl si hrát.*“ P11 vypovídá: „*Kluk nerad vzpomíná na to, že mu tety říkaly, že vařečka je*

hlavně na zadek. Pamatuje si, že ho tety strkaly pod studenou vodu, když kolem sebe hystericky mlátil a měl záchvat agrese. Vzpomíná si na to, jak mu tam ubližovaly:“ P12 dodává: *„Vzpomínají celkem dost špatně. Vzpomínají na to, co vše nesměli, kdo jim ubližoval, že jedli jen rýži.“*

Podle P1, P6 a P12 se v negativních vzpomínkách dětí objevuje šikana mezi dětmi, kterou v těchto zařízeních zažily. P1 uvádí: *„Kluk vzpomíná na to, když byl v prvním děcáku, tak ho tam starší kluci mlátili a v noci budili. V pastíáku mu starší kluk namácel hlavu do polévky, mlátil ho a podobný svinstva. Vychovatelé dělali, že to nevidí.“* P6 říká: *„Sourozenci mají vzpomínek hodně, báli se ostatních dětí. Ty je nutily k užívání alkoholu, cigaret a drog. Nechtěné návštěvy na pokojích byly na denním pořádku a ostatní jim brali často věci.“* P12 dodává: *„Děti vzpomínají na to, jak jim ostatní děcka ubližovala. Je to hrůza a vychovatelé na to nic.“*

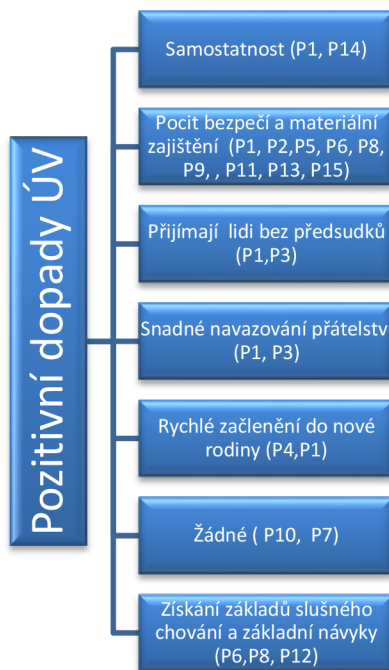
P3, P5, P12 uvádí, že v negativních vzpomínkách jejich pěstounských dětí se objevují traumatické události. P3 říká: *„Jedno z dětí vzpomíná na to, jak bylo sexuálně zneužito jiným dítětem.“* P5 uvádí: *„Chlapec měl zkušenost se sexuálním obtěžováním ze strany starších kluků na skupině.“* P12 dodává: *„Oba kluci byli sexuálně zneužíváni starším nezletilým autistickým chlapcem.“*

P4, P9, P14 uvádí, že jejich pěstounské děti především negativně vzpomínají na tresty v ústavních zařízeních. P4 říká: *„Děti negativně vzpomínají sem tam na nějaký ten trest, co tam dostávaly.“* P9 zmiňuje: *„Starší negativně vzpomíná na dřívější večerky v domově za poznámku ve škole nebo zákaz být na počítači, když dostal pětku.“* P14 dodává: *„Mladší neměl rád tam pravidla, co musel dodržovat a potom ty tresty.“*

P2, P10 a P13 se shodli na tom, že jejich pěstounské děti si z ústavního zařízení žádné negativní vzpomínky nevybavují. P2 říká: *„Žádné vzpomínky nemají, moc si nepamatují žádné špatné věci.“* P10 uvádí: *„Byl malý, tím pádem o ničem nevypráví.“* P13 dodává: *„Naše sazenička byla malá, vyložene špatné vzpomínky nemá.“* P15: *„Taktěž žádné.“*

6.1.5 Pozitivní dopady ústavní výchovy na osobnost dítěte z pohledu pěstouna

Schéma 3: Pozitivní dopady ústavní výchovy na osobnost dítěte z pohledu pěstouna

Zdroj: autorka práce, 2022 (vlastní šetření)

P1 a P14 se shodli na tom, že pozitivní dopady ústavní výchovy spatřují především v samostatnosti dětí, kterou se tam naučily. P1 uvádí: „*Kluk je v některých směrech opravdu oproti svým vrstevníkům mnohem více samostatný, hlavně tedy byl ze začátku, teď už si přece jenom zvyknul, že všechno nemusí sám a ví, že já to za něj vyřídím.*“ P14 dodává: „*Starší chlapec si přinesl velkou samostatnost a zodpovědnost, i když nevím, jestli je to úplně pozitivní dopad, jelikož jeho samostatnost je kolikrát až abnormální.*“

P1, P2, P5, P6, P8, P9, P11, P13 a P15 zmiňují, že pozitivní dopad spatřují především v pocitu bezpečí a materiálního zajištění, jež jim ústavní výchova přinesla. P1 říká: „*Doma kluk viděl jen samé hádky, rvačky a zažil fyzické i psychické týrání. V domově poznal, co znamená být v bezpečí konečně se pořádně najedl.*“ P2 uvádí: „*Jako pozitivní dopad vidím to, že nezůstali na ulici a byli v bezpečí.*“ P5 říká: „*Jediné pozitivum vidím v tom, že měli, co jíst a kde bydlet.*“ P6 zmiňuje: „*Pozitivum pro všechny bylo to, že byli v bezpečí, měli, co jíst a kde spát a byl prostě u nich někdo, kdo byl pro ně, ne že byli sami*

doma a chodili po vsi a sháněli jídlo, nikdo je nebil, nešikanoval, nemuseli se dívat na alkoholem a drogami zlomené rodiče.“ P8 říká: „Vzhledem k tomu, z jakého prostředí děti pochází, bylo v podstatě dobře, že se do děčáku dostaly. Měly tam klid a dostatek všeho.“ P9 vysvětluje: Nevím, jestli jde úplně o pozitivní dopad. Hodnotím to tak, že v biologické rodině by se jim vedlo zle. Ústavní zařízení bylo menším zlem v jejich vývoji. Byly tam v bezpečí.“ P11 dodává „Aspoň tam měly, co jíst a střechu nad hlavou, jiné pozitivní dopady v tom nevidím.“ P13 říká: „Z mého pohledu ji ústavní péče zachránila život a dala šanci na novou rodinu. Uspokojili její základní potřeby. Dostala tam najíst, napít, byla v teple, měla, co na sebe a občas ji někdo i pohládl.“ P15 dodává: „Fyzicky přežili a potřeby měli zajištěné, v péči matky by asi měli problém.“

P1 a P3 se shodují na tom, že tyto děti díky tomu, že nějaký čas žily v ústavním zařízení, přijímají lidi bez předsudků. P1 uvádí: *„Neznám žádného jiného pubertáka, který by se zajímal o bezdomovce a nemá ani žádné rasistické předsudky. To ho naučila ústavka, kde bylo hodně cikámi a bavili se všichni bez rozdílu. My třeba jdeme po Václaváku a on hází peníze lidem, co tam žebrají.“* P3 dodává: *„Oni prostě díky pobytu v děčáku nemají rasistické sklony, jsou v tomhle směru bezprostřední a jiní než ostatní děti.“*

Podle P1 a P3 je pozitivum ústavní výchovy i v tom, že snadno tyto děti navazující přátelství. P1 říká: *„Ještě také jako pozitivum vidím v tom, že kluk opravdu nemá problém rychle navázat kontakt s cizími dětmi, je to tím, že byl pořád v kolektivu dětí a vystřídal více zařízení, tak mu ani nic jiného nezbylo než se to naučit.“* P3 dodává: *„Oni jsou opravdu hodně přátelský, což vidím pozitivně. Lehce se začlení mezi ostatní děti. Mají je rádi.“*

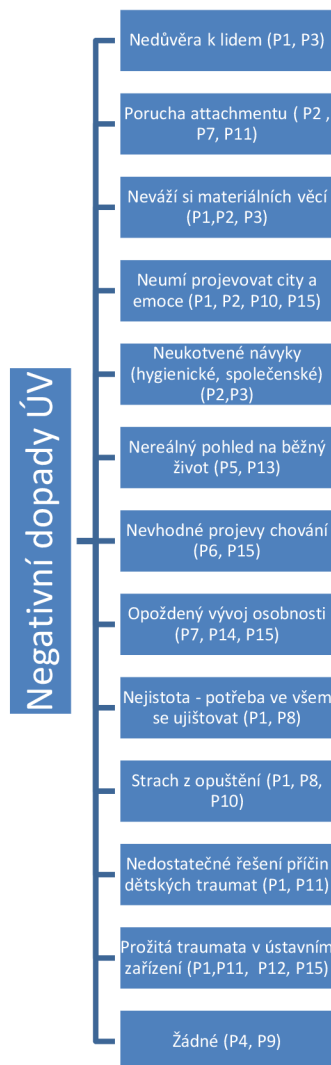
P1 a P4 uvádí, že díky tomu, že prošly ústavním zařízením, se poté lehce dokázaly začlenit do nové rodiny. P1: *„Tyhle děti jsou prostě zvyklý na změny, tudíž pro kluka to nebyl problém, byl rád, že jde domů, jak často rád říkal. Zvykl si opravdu až překvapivě rychle.“* P4 dodává: *„Pozitivum je podle mě osobně hlavně v tom, že se potom rychle začlenily do naší rodiny.“*

P7 a P10 nevidí žádné pozitivní dopady ústavní výchovy. P7 říká: „*Jedním slovem žádné pozitivní dopady nevidím.*“ P10 dodává: „*Nevím ani o jednom pozitivním dopadu, opravdu ne.*“

Podle P6, P8 a P12 je pozitivní dopad ústavní výchovy i v tom, že tam děti získají základy slušného chování a základní hygienické a stravovací návyky. P6 říká: „*Pozitivum další je pro ně to, že tam získaly hygienické a stravovací návyky.*“ P8 zmiňuje: „*Pozitivní dopad vidím v tom, že se tam určitě naučily základům slušného chování. A to poprosit, poděkovat, pozdravit a třeba se i omluvit.*“ P12 dodává: „*Naučili je tam hygienickým a stravovacím návykům a odšivili.*“

6.1.6 Negativní dopady ústavní výchovy na osobnost dítěte z pohledu pěstouna

Schéma 4: Negativní dopady ústavní výchovy na osobnost dítěte z pohledu pěstouna

Zdroj: autorka práce, 2022 (vlastní šetření)

P1, P3 se shodli, že negativní dopad ústavní výchovy vnímají především v nedůvěře k lidem. P1 uvádí: „*Kluk, když přišel, byl zvyklý se s ničím nesvěřovat, trvalo dlouho, než mi začal důvěřovat. Skoro 2 roky. A k ostatním lidem je stále velmi opatrný a nedůvěřivý.*“ P3 dodává: „*Naše děti nemají důvěru v dospělé lidi, rází heslo, vše si musím zařídit sám.*“

P2, P7, P11 jako negativní dopad ústavní výchovy vnímají poruchy attachmentu. P2 říká: „*Říká se, že čas všechno zahojí, něco ano, ale tyhle děti toho mají naloženého hodně,*

proto vše dlouho trvá a mají z pobytu v zařízení poruchu attachmentu. “ P7 zmiňuje: „U nejstarších dvou byla patrná hlavně citová deprivace, to vnímám jako negativní dopad. Ústavní výchova nemůže nahradit život v rodině. “ P11 dodává: „Dodnes řešíme plno problémů. A doháníme především citovou deprivaci, je toho opravdu hodně. “

P1, P2, P3 a P5 negativní dopad vidí především i v tom, že tyto děti si neváží materiálních věcí. P1 říká: *„Kluk by všechno rozdal a potom čeká, že já půjdu a koupím nový. Tak, jak na to byl zvyklý v ústavce. Věci pro něj nemají žádnou hodnotu. “* P2 uvádí: *„Oni si vůbec neváží věci. Oni mají nastavené, že když něco rozbijou, tak to přece musí dostat nové. “* P3: *„Oni některé věci vůbec nechápou. Nechápou, že když něco zničí rodině, zničí to vlastně i sobě. Nemají k těm věcem vztah. “* P5 dodává: *„Ničeho si nevážily, ničily věci, byly zvyklé, že všechno odněkud dostanou. “*

P1, P2, P10 a P15 uvádí, že jako další negativní dopad vidí v tom, že tyto děti neumí dávat najevo své city. P1 říká: *„Trvalo dlouho, než dokázal mluvit o svých citech a dávat je i najevo. Dodnes se v nich ale moc neorientuje a najevo je moc dávat neumí, to mu zůstalo. “* P2 zmiňuje: *„Naše přijaté děti nikdy nebrečely, až když tekla krev. “* P10 dodává: *„V době, kdy jsme si ho přivezli domů, byl jako novorozenec. Byl apatický a ani neplakal. Pomocí nových podmětů se to postupem času zlepšovalo. “* P15 uvádí: *„Děti jsou nevyrovnané a mají problém s emocemi. “*

P2 a P3 poukazují na neukotvené hygienické a stravovací návyky. P2 uvádí: *„Přijaté děti měly velmi špatné stravovací návyky, to vnímám jako negativní dopad ústavního zařízení. “* P3 dodává: *„Mnoho návyků a dovedností jim chybí, a to od hygienických až po ty společenské. “*

P5 a P13 spatřují negativní dopad ústavní výchovy v nereálném pohledu na běžný život. P5 říká: *„Dětský domov je spíš zkazil, měly pokřivený pohled na život, nemají reálný náhled. Něco snad už pochopily, s něčím se budou muset srovnávat celý život. “*

P6 a P15 označila jako negativní dopad nevhodné chování přijatých dětí. P6 uvádí: „*Toto je těžká otázka. Záleží na povaze dítěte. Nejstarší kluk bych řekla, že byl z dětského domova zakřiknutý a hodně poddajný, zato sourozenci ti byli rozjívěni, rozkřičení, hlasití, sprostí na sebe, hulvátský až agresivní, ale nejde jen o vliv ústavního zařízení, ale vše je i na jedinci samotném a jeho genech.*“ P15 dodává: „*Mají výkyvy v chování, jejich chování je často manipulativní a nevhodné.*“

P7, P14 a P15 poukazují na opožděný vývoj osobnosti. P7 říká: „*U nejstarších dvou bylo patrné po pobytu tam výrazné opoždění ve vývoji osobnosti.*“ P14 dodává: „*U nejmenšího došlo k prohloubení vývojové dysfázie, u některých jsem také sledovala celkový opožděný vývoj, to je hlavní negativní dopad, si myslím.*“ P15 uvádí: „*Mají nevyrovnaný vývoj, dopady řešíme terapiemi, jde to pomalu a úplně v pořádku asi nikdy nebudou.*“

P1 a P8 uvádí, že negativní dopad ústavní výchovy vnímají především v potřebě dětí neustále se o všem ujišťovat. P1 říká: „*Trvá to od začátku až do teď. Neustále si kluk má potřebu vše ověřovat, několikrát za sebou a tisíckrát se ujišťovat, jestli to tak bude. Je to kolikrát dost náročné.*“ P8 dodává: „*Potřeba neustále se ujišťovat dokola o všem. Například jestli je doma dostatek jídla, jestli je nevrátíme, když budou zlobit, jestli je neopustíme, a tak různě.*“

P1, P8 a P10 uvádí strach z opuštění. P1 říká: „*Když jsem chtěla jít někam sama, byl to problém, a to mu bylo 14. Dnes je mu 16 a problém je to stále. Má strach, že se nevrátím, že už ho nemám ráda.*“ P8 říká: „*Dcera se mě při opuštění domu dodnes ptá, jestli se vrátím, je to už v ní.*“ P10 dodává: „*V začátcích jsem si nemohla dojít ani do obchodu, plakal a byl hrozně vyděšený. Báł se, že už se nevrátím.*“

P1 a P11 upozorňují na nedostatečné řešení příčin prožitých traumat, což se pak následně negativně promítá na dětech. P1 říká: „*Za celou dobu, co tam byl, nikdo nikde neřešil, proč se tak chová, jaká má traumata a co je jejich příčinou. A problém v něm narůstal. Řešíme vše až teď spolu. Ze začátku byl udivený z toho, že se o to někdo zajímá.*“

P11 dodává: „*Potřeboval jako neslyšící speciální péči, kterou mu nikdo neposkytnul. Nikdo neřešil terapii ani příčinu jeho afektivních záchvatů agrese.*“

P1, P11, P12 a P15 poukazují na prožitá traumata v ústavním zařízení. P1 říká: „*On už takhle přišel do těchto zařízení dost traumatizovaný z domova, kde to neměl vůbec jednoduché. Matka alkoholička ho budila v noci a mlátila. Bohužel i z těchto zařízení si přinesl mnoho dalších traumat, která budou ještě dlouho v něm.*“ P11 uvádí: „*Dochází tam k systémové retraumatizaci. Po odebrání se dítě ocitne ve smečce dětí a dospělí se neustále střídají, to ho dost negativně poznamená.*“ P12 dodává: „*Dopustili se sexuálního zneužívání chlapců, i když to hlásili vychovatelkám, nikdo nezakročil. Nejde objektivně zhodnotit, na kolik už jsou děti traumatizované z rodiny a na kolik z dětského domova.*“

Podle P4 a P9 nepřináší ústavní výchova dítěti žádné negativní dopady. P4 říká: „*Už nejsou žádné dopady, pokud poznám rodiče, je mně jasná i povaha a myšlení.*“ P9 dodává: „*Nezdá se mi, že by chlapci byli zasaženi ústavní výchovou. Zasaženi jsou však v jistém směru už i tím, že vyrůstají v náhradní rodině. Daleko větší dopad má u staršího chlapce nadměrná konzumace alkoholu jeho matkou v těhotenství. Má typický fetal alkoholový syndrom.*“ P15 uvádí: „*Samotný pobyt je pro ně traumatizující. Zranění způsobené ústavem v nejranějším dětstvím jsou hlubší, než jsou ochotni si lidé připustit.*“

7 DISKUZE

V této kapitole autorka shrne výsledky zjištěné ve výzkumu bakalářské práce a porovná je s dostupnou odbornou literaturou. Cílem této práce je zjistit vliv ústavní výchovy na osobnost dítěte žijícího v dlouhodobé pěstounské péči. Prvním dílčím cílem bylo označit pozitivní dopady ústavní výchovy na osobnost dítěte žijícího v dlouhodobé pěstounské péči. Druhým dílčím cílem bylo označit negativní dopady ústavní výchovy na osobnost dítěte žijícího v dlouhodobé pěstounské péči. Pro získání potřebných dat byla zvolena kvalitativní výzkumná strategie, kterou autorka použila k objevení a získání nových informací, jež by byly obtížně zachytitelné metodou kvantitativní. Data byla zpracována metodou trsů a též byla využita metoda prostého výčtu.

Hlavním cílem práce bylo zjistit vliv ústavní výchovy na osobnost dítěte žijícího v dlouhodobé péči. K tomuto cíli byla stanovena výzkumná otázka: *„Jaký vliv má ústavní výchova na osobnost dítěte žijícího v dlouhodobé pěstounské péči?“* Z tohoto výzkumu jasně vyplývá, že všichni respondenti, již se zapojili, jsou si vědomi silného vlivu ústavní výchovy na osobnost dítěte. Podle všech zmíněných respondentů tento vliv může být buďto pozitivní, nebo negativní, ale obvykle dochází ke kombinaci vlivu pozitivního i negativního, což vyplývá ze schématu č. 3 a schématu č. 4. Zároveň se síla vlivu odvíjí od délky pobytu dítěte a určitý vliv má i věk dítěte v době pobytu v ústavním zařízení. Délka pobytu a věk jednotlivých dětí v ústavním zařízení detailně znázorňuje tabulka č. 2. Zároveň je patrné ze schématu č. 1 a schématu č. 2, že děti si z pobytu v ústavním zařízení odnášejí vzpomínky pozitivní a zároveň i vzpomínky často velmi negativní. Tyto vzpomínky je následně mohou výrazně ovlivňovat v jejich dalším chování a dokazuje to, že opravdu má pobyt v ústavním zařízení na děti jak vliv negativní, tak i pozitivní, vždy záleží na jednotlivé osobnosti daného dítěte. Což dokazuje i Škoviera (2007), který říká, že pobyt v ústavním zařízení výrazně ovlivní život každého dítěte, vždy ale záleží na jednotlivci, jak se s tím dokáže vyrovnat. Mnohdy je ale síla vlivu ústavní výchovy na osobnost dítěte opomíjena. Jak konstatovala jedna z pěstunek: *„Zranění způsobené ústavem v nejranějším dětství jsou hlubší, než jsou ochotni si lidé připustit.“* Což potvrzuje i Matoušek (2016), který ve své knize uvádí, že každá forma

ústavní výchovy představuje pro dítě handicap a zvyšuje pravděpodobnost pozdějšího sociálního selhání.

Prvním dílčím cílem bylo označit pozitivní dopady ústavní výchovy na osobnost dítěte žijícího v dlouhodobé pěstounské péči. K tomuto dílčímu cíli byla stanovena výzkumná otázka „*Jaké pozitivní dopady má ústavní výchova na osobnost dítěte žijícího v dlouhodobé pěstounské péči?*“ Z výzkumu vyplynulo, že většina pěstounů (celkem 9) vidí jako hlavní pozitivní dopad ústavní výchovy především v získaném pocitu bezpečí a materiálního zajištění, kterého se dětem v rámci ústavního zařízení dostane. Z pohledu autorky se tento výsledek dal předpokládat vzhledem k tomu, že děti do zařízení často přicházejí z rodin, kde nejsou podmínky vhodné a často ani bezpečné pro zdravý vývoj dítěte. Ústavní zařízení by měla dětem vždy poskytnout pocit bezpečí a dostatečné zajištění po stránce materiální. Jak potvrzuje Matoušek (2004), který říká, že dětský domov je místo, kde je o děti vždy postaráno, v případě, že jejich rodiče zemřeli anebo se o ně nemohou postarat. Další 3 pěstouni spatřují pozitivní dopad ústavní výchovy i v tom, že děti v ústavním zařízení získají základy slušného chování a základní návyky (hygienické, stravovací, společenské). To sama autorka může potvrdit ze své vlastní pracovní zkušenosti na pozici vychovatelky v dětském domově. Autorka říká: tyto děti k nám často přicházejí v takovém stavu, že ani pomalu neznají zubní kartáček. Naposledy k nám přišli šestiletá dvojčata, která byla zvyklá na toaletu chodit do květináčů, protože záchod doma neměli. Je na nás, na pracovnících těchto zařízení, tyto děti postupně dle jejich možných schopností zcivilizovat a naučit základům slušného chování a též je vést ke zdravým stravovacím návykům a hygieně. Dále 2 pěstouni vidí pozitivum i v tom, že děti se díky pobytu v ústavním zařízení naučily větší samostatnosti. Jak říká P1: „*Kluk je v některých směrech oproti svým vrstevníkům mnohem více samostatný.*“ To opět může potvrdit autorka ze své praxe, říká: „*Tyto děti nejsou zvyklé spoléhat na druhé, jsou naopak zvyklé zodpovídat třeba i za své mladší sourozence a mnohdy zastupovaly i role svých rodičů, kteří nefungovali. A v ústavních zařízeních je opět kladen důraz na to vést je k opravdu velké samostatnosti.*“ To potvrzuje i Škoviera (2007), který ve své knize uvádí, že pobyt v ústavním zařízení děti připravuje především na jejich budoucnost a má za cíl je naučit maximální možné samostatnosti. Další 2 pěstouni naproti tomu pozitivum spatřují především v tom, že tyto děti přijímají ostatní bez jakýkoliv předsudků. Autorka

toto může potvrdit i ze své zkušenosti, kdy měla možnost se s dětmi zúčastnit pražského festivalu pro děti z dětských domovů Out of home. Jak sama popisuje, tyto děti při procházce historickým centrem Prahy s lítostí sledovaly okolní bezdomovce a poté z vlastní iniciativy a ze svého kapesného došly dát peníze žebrákovi na Karlově mostě. Ony vzhledem k tomu, co prožily, mají větší pochopení pro sociální problémy než jejich vrstevníci. To potvrzuje i Pazlarová (2016), která říká, že tyto děti vzhledem k tomu, že vyrůstaly často v ústavních zařízeních ve skupině různých etnických skupin, nemají rasistické sklony. Jak dále schéma č. 3 vypovídá 2 pěstouni vidí pozitivní dopad ústavní výchovy i v tom, že tyto děti snadno navazují přátelství. Toto zjištění autorka též nepovažuje za překvapivé, vzhledem k tomu, že tyto děti vyrůstají v kolektivním zařízení a jsou tak neustále v kolektivu ostatních dětí a nedělá jim tím pádem problém navázat nová přátelství. To potvrzuje i Renotiérová (2004), která říká, že dětský domov je kolektivní zařízení, kde vyrůstají děti a mladiství společně na jednotlivých rodinných skupinách. Jako další pozitivní dopad ústavní výchovy 2 pěstouni spatřují v následném rychlém začlenění dítěte do pěstounské (nové) rodiny. Jak jedna z pěstounek říká: „*Já hlavně pozitivně vnímám to, že se rychle dokázaly začlenit do naší rodiny.*“ Naproti tomu ale Pazlarová (2016) poukazuje na to, že vždy záleží na jedinci a podle ní obecně platí, že čím mladší dítě, tím snadněji probíhá jeho přijetí do rodiny a adaptace všech členů na novou situaci. Když se podívám na schéma č. 3, je nutné podotknout, že 2 pěstouni nespátřují v pobytu v ústavním zařízení ani jeden pozitivní dopad na osobnost dítěte. Po bližším prozkoumání v tomto jejich přesvědčení může hrát důležitou roli i to, že oba 2 pěstouni podle tabulky č. 2 mají poměrně malé děti.

Druhým dílčím cílem práce bylo označit negativní dopady ústavní výchovy na osobnost dítěte žijícího v dlouhodobé pěstounské péči. K druhému dílčímu cíli byla stanovena tato výzkumná otázka. „*Jaké negativní dopady má ústavní výchova na osobnost dítěte žijícího v dlouhodobé pěstounské péči?*“ Z tohoto výzkumu vyplývá, že negativních dopadů ústavní výchovy na osobnost dítěte žijícího v dlouhodobé pěstounské péči je opravdu široká škála, což dokazuje výčet jednotlivých negativ z výpovědí respondentů ve schématu č. 4. Vždy ale záleží, z jakého úhlu pohledu na jednotlivé dopady ústavní výchovy nahlížíme a jak je následně vnímáme, podle toho je potom jednotliví pěstouni vnímají buďto negativně, nebo naopak pozitivně. V této oblasti

otázek se jejich odpovědi opravdu výrazně lišily a každý z nich vnímá jako negativní dopad ústavní výchovy něco jiného. V rámci tohoto výzkumu byly nejčastěji zmiňovány mezi respondenty tyto negativní dopady ústavní výchovy: mezi 2 nejčastější zmiňované negativní dopady ústavní výchovy patří, že děti, jež strávily nějaký čas v ústavním zařízení, v důsledku toho neumí projevovat své city a emoce (toto negativum zmínili celkem 4 pěstouni) a stejně tak 4 pěstouni zmínili, že negativní dopad ústavní výchovy spatřují především v prožitých traumatech během pobytu v ústavním zařízení. Autorka sama ze své osobní zkušenosti s pěstounskou péčí může potvrdit, že prožitá traumata během pobytu v ústavním zařízení na těchto dětech zanechávají opravdu hluboké stopy a následně se většinou tyto děti neobejdou bez pomoci terapeuta. Jak sama říká: „*Chlapec, kterého mám v pěstounské péči, byl již velmi traumatizovaný z událostí ve své biologické rodině, bohužel během pobytu v ústavních zařízeních zažil ještě mnoho dalších traumat, která ta původní raná traumata ještě prohloubila. Bez pravidelné terapie by to nezvládl sám zpracovat.*“ To potvrzuje i Matoušek (2017), ve své knize říká, že děti do pěstounské péče přicházejí s mnoha traumatickými událostmi. Jedna z nich představuje ztrátu rodičů a další často souvisejí i se samotným pobytem v ústavním zařízení, který pro některé děti může být pramenem pro vznik dalších traumat. Další 3 pěstouni vnímají negativní dopad ústavní výchovy především v souvislosti se vznikem poruchy attachmentu. Autorka se ale s tímto názorem neztotožňuje. Z vlastní zkušenosti vnímá prameny vzniku poruchy attachmentu již dávno před umístěním dítěte do ústavního zařízení. Pouze se přiklání k možnosti, že tato porucha se díky pobytu dítěte v ústavním zařízení může prohlubovat. Bechynová, Konvičková (2008) naproti tomu dodává, že v minulosti byly poruchy attachmentu úzce spjaty pouze s dětmi žijícími v ústavním zařízení, později ale bylo dokázáno, že citová deprivace se může vyskytovat i u dětí vyrůstajících se svou rodinou. 3 pěstouni spatřují negativní dopady i v tom, že děti, které prošly ústavním pobytem, si neváží materiálních věcí a často tyto věci bezmyšlenkovitě ničí. Jak říká jedna pěstounka ve své výpovědi: „*Oni prostě všechno zničí a s úsměvem čekají, že dostanou nové věci, tak jak na to byly zvyklí.*“ To potvrzuje i autorka ze své praxe, kdy opravdu při své práci v dětském domově vnímá velmi negativně vztah dětí k materiálním věcem. Jak sama uvádí: „*Ty děti dostanou od sponzorů krásné dárky k Vánocům, bohužel většina si jich moc neváží, velice rychle je zničí nebo vymění a za chvíli nemají nic.*“ Naproti tomu 3 pěstouni vnímají negativně především opoždění vývoj osobnosti, jako následek pobytu

v ústavním zařízení. Toto je podle autorky také velice diskutabilní a je třeba zvážit, do jaké míry je to důsledek již z biologické rodiny a do jaké míry je to opravdu důsledkem pobytu v ústavním zařízení. Jak potvrzuje i Vágnerová (2012), která říká, že vývoj psychických funkcí a vlastností je závislý na různých faktorech, jež nemusí být vždy stejně podstatné. Psychický vývoj je závislý na individuální interakci vrozených dispozic a komplexů vlivu prostředí. Dále 3 pěstouni uvádějí jako hlavní negativum strach z opuštění, se kterým se u svých pěstounských dětí musí potýkat. Jak jedna z pěstounek ve své výpovědi uvádí: „*Nemohla jsem si dojit ani do obchodu. Byl hrozně vyděšený a plakal, bál se, že už se nevrátím.*“ Pazlarová (2016) říká, že strach z opuštění je pro děti v pěstounské péči jedním z typických znaků. Tyto děti se obvykle ve svém životě již několikrát setkaly s opuštěním blízké osoby a je to v nich zakořeněné. V široké škále všemožných negativních dopadů ústavní výchovy zaznělo od 2 pěstounů, že negativum u dětí vnímají i v nedůvěře k lidem a svému okolí. Jak jeden z pěstounů uvádí „*nemají důvěru k dospělým lidem, razí heslo, vše si musím udělat sám*“. To ve své knize potvrzuje i Zezulová (2011), která říká, že pro děti, jež prošly některým z ústavních zařízení, je charakteristická ztráta důvěry v okolí a složité navazování důvěrného pevného vztahu k dospělým lidem. 2 pěstouni dále vnímají jako negativní dopad ústavní výchovy především neukotvené návyky (jak společenské, tak hygienické). Jeden z pěstounů uvádí: „*Po příchodu k nám měly děti opravdu špatné stravovací návyky, neměly ani žádné jiné skoro, a to byly v ústavce.*“ Autorka proti tomu namítá, že vždy záleží na konkrétním zařízení a přístupu. Většina těchto pracovníků se podle autorky snaží dětem předat a naučit je toho do budoucího života co nejvíce. Další 2 pěstouni uvedli jako negativní dopad ústavní výchovy nereálný pohled na svět. To potvrzuje i Škoviera (2007), který říká, že podle dosavadních provedených výzkumů tyto děti po ukončení pobytu v ústavním zařízení opravdu nemají reálné představy o běžném životě. Což potvrzuje i autorka, která dodává, že to velice často vidí u zletilých dětí, kteří z dětského domova odcházejí s pocitem, že jim patří celý svět a pak na to velice brzy narazí. 2 pěstouni podotýkají, že jako negativní dopad vnímají nevhodné projevy chování jejich přijatých dětí. Jak Pazlerová (2016) potvrzuje, děti přicházející do pěstounské péče mají často poruchy chování a je třeba specifická péče a výchova, běžné výchovné metody u těchto dětí často selhávají. Ze schématu č. 4 dále vyplývá, že 2 pěstouni zmiňují jako negativum nejistotu dětí a potřebu se pořádkem ve všem ujišťovat. Jak sama autorka potvrzuje ze své

osobní zkušenosti v roli pěstounky, tyto děti opravdu mají neustálou potřebu si vše opakovat, aby si byly jisté a při sebemenší změně reagují poté velmi špatně. Zajímavý negativní dopad vnímají 2 pěstouni v nedostatečném řešení příčin dětských traumat v rámci pobytu v ústavním zařízení. Jak jeden z pěstounů ve své výpovědi uvádí „*nikdo tam neřešil jeho traumata, nikdo neřešil, co si musel prožít a proč se teď takto chová*“. To potvrzuje i Matoušek (2017), který ve své knize uvádí, že tyto děti potřebují odbornou pomoc při zpracování jejich dětských traumat a na to bohužel během pobytu v ústavním zařízení není často dostatečný prostor. Překvapivě ze schématu č. 4 vyplývá, že 2 pěstouni nevidí v pobytu v ústavním zařízení žádné negativní dopady. Což jeden z těchto pěstounů zdůvodňuje takto: „*Už nejsou žádné dopady, pokud poznám rodiče, je mně jasná i povaha a myšlení*.“ U druhé pěstounky podle tabulky č. 2 může hrát v její výpovědi opět důležitou roli nízký věk dítěte a pouze krátkodobý pobyt v ústavním zařízení.

V kategorii dosavadních zkušeností pěstounů autorku zjistila, že většina pěstounů má již dlouholetou zkušenost s pěstounskou péčí a většinou mají v péči více dětí. Zajímavým zjištěním bylo, že většina z nich je zprostředkovaných. Vše je podrobně zpracováno v tabulce č. 2.

Dále v kategorii pozitivní vzpomínky dítěte na pobyt v ústavním zařízení autorku velice zaujmul, že většina dětí v pěstounské péči pozitivně vzpomíná na pestrý program v ústavním zařízení. Sama autorka může potvrdit, že v dětském domově, ve kterém pracuje jako vychovatelka, je pro děti po celý rok připravován velice zajímavý program a různé akce, jak v rámci dětského domova, tak i mimo zařízení. Zároveň je ale velice alarmující zjištění, jak ukazuje schéma č. 1, že 5 dětí nemá z pobytu v ústavním zařízení žádné hezké vzpomínky. Jak ukazuje tabulka č. 2, u některých z nich to může být způsobeno nízkým věkem v době pobytu v ústavním zařízení, ale u některých, jak vyplývá z prezentovaných výpovědí pěstounů, to ovlivnila špatná zkušenost s pobytem v ústavním zařízení. Jak uvádí jeden z pěstounů: „*Ani jeden na to, když byli v ústavu, nevzpomíná hezky. Nemají žádnou vzpomínku, která by byla hezká*.“ Podrobný popis zjištěných výsledků v této kategorii je uveden ve schématu č. 1.

V kategorii Dále v kategorii negativní vzpomínky dítěte na pobyt v ústavním zařízení došla autorka k překvapivému zjištění, kdy 6 pěstounů uvedlo, že jejich přijaté děti vzpomínají negativně na nevhodné chování vychovatelů k dětem. Což je velice pozoruhodné zjištění vzhledem k prověřování pedagogických pracovníků před samotným přijetím do této profese. Dalším šokujícím zjištěním bylo, že 3 děti vzpomínají negativně na traumatické události spojené se sexuálním zneužitím jiným dítětem. Jak Langer (2008) potvrzuje, prostřednictvím sexuálního zneužití dochází k duševní traumatizaci a následky tohoto jednání jsou velmi fatální. Zároveň 3 pěstouni potvrdili, že negativní vzpomínky jejich přijatých dětí souvisejí se šikanou mezi dětmi. Jak potvrzuje Langer (2008), šikana se v posledních letech objevuje mezi dětmi v kolektivních zařízeních velice často a někdy dlouho trvá, než se jí podaří odhalit. Dalším zajímavým zjištěním v této kategorii bylo, že 4 děti nemají negativní vzpomínky na pobyt v ústavním zařízení. Opět to u některých dle tabulky č. 2 může vypovídat o tom, že byly v ústavním zařízení v nízkém věku a na pobyt si nepamatují a některým se tam mohlo svým způsobem i líbit anebo to považovaly za vysvobození z těžké rodinné situace. Podrobný popis zjištěných výsledků v této kategorii je uveden ve schématu č. 2.

ZÁVĚR

Bakalářská práce se věnovala tématu Dítě přicházející z ústavní výchovy do pěstounské péče. Tato práce se skládá z části teoretické a praktické. Teoretická část popisuje, jak funguje orgán sociálně-právní ochrany, důkladně popisuje systém náhradní a ústavní výchovy. A především se zabývá životem dítěte v pěstounské péči a popisuje celý proces od umístění dítěte do ústavního zařízení až do příchodu do pěstounské péče. Důraz je kladen na podrobný popis psychického vývoje dítěte v náhradní rodinné péči a jsou zde popsány vlivy, které mohou u dítěte tento vývoj narušit.

Praktická část je rozdělena na část metodologickou a na analýzu. Metodologická část se věnuje cílům výzkumu, výzkumnému problému a výzkumné otázce. Vysvětluje, z jakého důvodu byl zvolen kvalitativní výzkum. S respondenty byly realizovány polostrukturované rozhovory.

Následně byly vytvořeny tyto kategorie výzkumu:

1) sociodemografické údaje, 2) dosavadní zkušenosti pěstounů, 3) pozitivní vzpomínky dítěte na pobyt v ústavním zařízení, 4) negativní vzpomínky dítěte na pobyt v ústavním zařízením, 5) pozitivní dopady ústavní výchovy na osobnost dítěte z pohledu pěstouna, 6) negativní dopady ústavní výchovy na osobnost dítěte z pohledu pěstouna.

Cílem praktické části bylo zjistit vliv ústavní výchovy na osobnost dítěte žijícího v dlouhodobé pěstounské péči. Dále byly stanoveny tyto **2 dílčí cíle**: 1. dílčí cíl: označit pozitivní dopady ústavní výchovy na osobnost dítěte žijícího v dlouhodobé pěstounské péči. 2. dílčí cíl: označit negativní dopady ústavní výchovy na osobnost dítěte žijícího v dlouhodobé pěstounské péči.

V praktické části bylo snahou vyjasnit hlavní výzkumnou otázku, která zněla „*Jaký vliv má ústavní výchova na osobnost dítěte žijícího v dlouhodobé pěstounské péči?*“ Dále byly stanoveny tyto 2 dílčí výzkumné otázky. **DVO1**: „*Jaké pozitivní dopady má ústavní výchova na osobnost dítěte žijícího v dlouhodobé pěstounské péči?*“ **DVO2**: „*Jaké*

negativní dopady má ústavní výchova na osobnost dítěte žijícího v dlouhodobé pěstounské péči?“

Realizovaným výzkumem se podařilo najít odpovědi na výše stanovené výzkumné otázky. Odpověď na hlavní výzkumnou otázku zní: Ústavní výchova má velice silný vliv na osobnost dítěte žijícího v pěstounské péči. Vliv může být jak pozitivní, tak negativní, vždy záleží na předpokladech a osobnostních rysech daného dítěte a délce pobytu v ústavním zařízení. Mnohdy může být velice složité odlišit, co je způsobeno vlivem ústavní výchovy a co nevyhovujícím chováním a prostředím již v biologické rodině.

Odpověď na první dílčí výzkumnou otázku zní: Z výzkumu se dá usuzovat, že jako hlavní pozitivní dopad ústavní výchovy pěstouni jednoznačně vnímají materiální zajištění během pobytu a pocit bezpečí, který tam děti zažívají mnohdy poprvé v jejich životě. Tento pocit si pak odnášejí s sebou do pěstounské péče.

Odpověď na druhou výzkumnou otázku zní: Z výzkumu dále vyplývá, že jako hlavní negativní dopad ústavní výchovy vnímají pěstouni především samotná traumata, která děti zažijí během pobytu v ústavním zařízení. Je nutné zmínit, že samotný příchod do tohoto zařízení pro ně může být velmi traumatizující. Stejně tak vnímají pěstouni jako negativní dopad neschopnost těchto dětí projevit své city a emoce po příchodu do pěstounské péče.

Z výsledků výzkumu autorka vyhotoví brožuru, kterou jako poděkování zašle všem dlouhodobým pěstounům, již se dobrovolně zapojili do tohoto výzkumu a při rozhovorech projevili o tyto výsledky osobní zájem. Sami pěstouni jsou si vědomi toho, že dopady ústavní výchovy na osobnost dítěte jsou fatální, mnohdy ale mohou být kombinované anebo zcela zaměňované s dopady již z prožitých událostí z biologické rodiny. Všichni pěstouni zapojení do tohoto výzkumu se ale shodují na tom, že ani sebelepší ústavní zařízení opravdový domov, plný lásky a podpory, dětem nikdy nevyhradí a každý takovýto pobyt v nich zanechá hluboké šrámy už navždy. Jak uvedla

jedna z pěstunek „zranění způsobené ústavem v nejranějším dětství jsou hlubší, než jsou ochotni si lidé připustit.“

Autorka si je vědoma toho, že tato bakalářská práce není přínosem jenom pro pěstouny anebo pracovníky ústavních zařízení, ale je věnována všem, kdo mají o tuto problematiku zájem. V dalším výzkumu by bylo zajímavé zaměřit se na děti po odchodu z pěstounské péče a zjistit, jak tuto problematiku vnímají ony samy.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

1. BECHYNOVÁ, Věra, KONVIČKOVÁ, Marta, 2008. *Sanace rodiny*. Praha: Portál. ISBN 978–80-7367-392.
2. BENDL, Stanislav, a kol., 2015. *Vychovatelství*. Praha: Grada. ISBN 978–80–247-4248-9.
3. BLAHUTOVÁ, Michaela, ZEŽULOVÁ, Dominika, 2011. *Hostitelská péče a příprava k ní – odborná metodika*. Zlín: Tigris. ISBN 978-80-86062-41-9.
4. FEJT, Vladimír, NOVOTNÁ, Věra, 2009. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského. ISBN 978-80-86723-77-8.
5. GABRIEL, Zbyněk, NOVÁK, Tomáš, 2008. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada. ISBN 978–80-247-1788-3.
6. KALEJA, Martin, 2014. *Determinanty edukace sociálně vyloučených žáků z pohledu speciální pedagogiky*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, pedagogická fakulta. ISBN 978-80-7464-544-0.
7. LANGER, Stanislav, 2008. *Mládež problémová její typy a možnosti uplatnění*. Hradec Králové: Kotva. ISBN 978-80-902210-0-0.
8. LANGMEIER, Josef, BALCAR, Karel, ŠPIZ, Jan, 2000. *Dětská psychoterapie*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-381-1.
9. LANGMEIER, Josef, MATĚJČEK, Zdeněk, 2011. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1983-5.
10. MATĚJČEK, Zdeněk, 1999. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál, ISBN 80-7178-304-8.
11. MATĚJČEK, Zdeněk, 2002. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-637-3.
12. MATOUŠEK, Oldřich, 2016. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1154-9.
13. MATOUŠEK, Oldřich, a kol., 2003. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-548-2.

14. MATOUŠEK, Oldřich, MATOUŠKOVÁ, Andrea, 2001. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-825-8.
15. MATOUŠEK, Oldřich, PAZLEROVÁ, Hana., a kol., 2014. *Podpora rodiny*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0697-2.
16. MIOVSKÝ, Michal, 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada. ISBN 80-247-1362-4.
17. MOTEJL, Otakar, 2007. *Rodina a dítě: sborník stanovisek veřejného ochránce práv*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv. ISBN 978-80-254-1750-8.
18. MUSIL, V., Jiří, 1999. *Speciální psychologie 1*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 80-244-0008-1.
19. NÝVLTOVÁ, Václava, 2008. *Psychopatologie pro speciální pedagogy*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského. ISBN 978-80-86723-48-8.
20. PAZLAROVÁ, Hana, 2016. *Pěstounská péče*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1020-7.
21. PEMOVÁ, Terezie, PTÁČEK, Radek, 2012. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4317-2.
22. PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jiří, 2013. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0403-9.
23. RENOTIÉROVÁ, Marie, LUDÍKOVÁ Ludmila, 2004. *Speciální pedagogika*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 80-244-1475-9.
24. ROTREKLOVÁ, Eliška, 2008. *Aktuální otázky náhradní rodinné péče: pěstounská péče-rizika, možnosti, vize. Děti potřebují rodinu. Inovativní přístupy v práci s ohroženou rodinou. Sborník příspěvků z mezinárodní konference*. Praha: OS Člověk hledá člověka.
25. SLOWÍK, Josef, 2007. *Speciální pedagogika*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1733-3.
26. SOBOTKOVÁ, Irena, OČENÁŠKOVÁ, Veronika, 2013. *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-3821-4.

27. STRAUSS, Anselm, CORBINOVÁ, Juliet, 1999. *Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a metody techniky zakotvené teorie*. Boskovice: Albert. ISBN 80-85834-60-X.
28. SVOBODA, Mojmir, KREJČÍŘOVÁ Dana, VÁGNEROVÁ Marie, 2009. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Portál, ISBN 978-8-7367-566-0.
29. SYCHROVÁ, Adriana, 2015. *Pedagogické aspekty náhradní rodinné péče*. Pardubice: Univerzita Pardubice. ISBN 978-80-7395-955-5.
30. ŠKOVIERA, Albín, 2007. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-318-5.
31. VÁGNEROVÁ, Marie, 2008. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-414-4.
32. VÁGNEROVÁ, Marie, 2012. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Praha: Portál. ISBN 978-80-246-2153-1.
33. VALENTA, Milan, kol. 2015. *Slovník speciální pedagogiky*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-262-0937-9
34. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, 1999. In: Sbíрка zákonů České republiky, částka 111, ISSN 1801-8688.
35. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, 2012. In: Sbíрка zákonů České republiky, částka 33, s. 1026–1368, ISSN 1213-5542.
36. ZEZULOVÁ, Dagmar, 2012. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0065-9.

Seznam použitých zahraničních zdrojů

1. BIRMINGHAM CHILDRENS TRUST, © 2020. Information for children and young people: what is a childrens home [online]. [cit. 2021 11-11]. Dostupné z: https://www.birminghamchildrenstrust.co.uk/info/2/information_for_children_and_young_people/24/what_is_a_children_s_home/1?fbclid=IwAR2bQpcfuf1HxsqOOLv8kidei4ZTH5tulJ4AhQeDb6gTC54E3OtL_B2HPo
2. CAMBRIDGE DICTIONARY, © 2020. Cambridge english: childrens home [online]. [cit. 2021 11-11]. Dostupné z: https://www.birminghamchildrenstrust.co.uk/info/2/information_for_children_and_young_people/24/what_is_a_children_s_home/1?fbclid=IwAR2bQpcfuf1HxsqOOLv8kidei4ZTH5tulJ4AhQeDb6gTC54E3OtL_B2HPo

Seznam použitých internetových zdrojů

1. Dávky pěstounské péče a zaopatřovací příspěvky [online], ©2022 [cit. 2022-16-01]. Dostupné z: <https://www.uradprace.cz/web/cz/davky-pestounske-pece-a-zaopatrovaci-prispevky1>
2. Dětské centrum Jihlava [online], ©2022 [cit. 2022-05-02]. Dostupné z: <https://www.detske-centrum-ji.cz/>
3. Doprovázení pěstounských rodin [online], ©2022 [cit. 2022-20-01]. Dostupné z: <http://detskyusvit.cz/...in/>
4. Kontakt s biologickou rodinou očima psychologů [online], ©2022 [cit. 2022-11-01]. Dostupné z: <https://hledamerodice.cz/2016/02/08/kontakt-s-biologickou-rodinou-ocima-psychologa/>
5. Náhradní rodinná péče [online], ©2022 [cit. 2022-10-01]. Dostupné z: <https://www.anrcr.cz/...ce/>
6. Náhradní rodinná péče v České republice [online], ©2022 [cit. 2022-16-01]. Dostupné z: <https://www.umpod.cz/...ice>
7. OCHRÁNCE © 2022. Stížnosti: moje dítě je v dětském domově nebo výchovném ústavu [online]. [cit. 2022-05-01]. Dostupné z: [https:// www.ochrance.cz/stiznosti-](https://www.ochrance.cz/stiznosti-)

[naurady/chcete-si-stezovat/zivotni-situace-problemy-a-jejich-reseni/dite-v-detskemdomove/](#)

8. Pěstounská péče [online], ©2022 [cit. 2022-15-01]. Dostupné z: <https://www.nahradnirodina.cz/pestounska-pece>
9. Pěstounská péče [online], ©2022 [cit. 2022-26-01]. Dostupné z: <https://www.nahradnirodina.cz/...ece>
10. Pro pěstouny [online], ©2022 [cit. 2022-21-01]. Dostupné z: <https://www.amalthea.cz/...ny/>
11. Proces zprostředkování pěstounské péče [online], ©2022 [cit. 2022-20-01]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/...ani>
12. Přínos pěstounské péče pro dítě [online], ©2022 [cit. 2022-26-01]. Dostupné z: <https://www.pediatriepropraxi.cz/...pdf>
13. Vnitřní řád dětského domova [online], ©2022 [cit. 2022-01-01]. Dostupné z: <https://www.ddsedlec.cz/>
14. Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc [online], ©2022 [cit. 2022-01-02]. Dostupné z: https://www.kraj-jihocesky.cz/sites/default/files/inline-files/Informace%20k%20ZDVOP%202019_0.pdf
15. Zprostředkování náhradní rodinné péče [online], ©2022 [cit. 2022-04-01]. Dostupné z: <https://www.praha22.cz/...ce/>

SEZNAM ZKRATEK

ATIC	-	Asociace turistických informačních center
ČR	-	Česká republika
DC	-	Dětská centra
DD	-	Dětský domov
DDŠ	-	Dětský domov se školou
DDÚ	-	Diagnostický ústav
KÚ	-	Kojenecké ústavy
OSPOD	-	Odbor sociálně-právní ochrany dětí
P	-	Pěstoun
PP	-	Pěstounská péče
VÚ	-	Výchovný ústav
ZDVOP	-	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ

Seznam tabulek

Tabulka 1: Sociodemografické údaje dlouhodobých pěstounů 51

Tabulka 2: Zkušenosti pěstounů s PP 52

Seznam schémat

Schéma 1: Pozitivní vzpomínky dětí v PP na pobyt v ústavním zařízení..... 57

Schéma 2: Negativní vzpomínky dětí na pobyt v ústavním zařízení 60

Schéma 3: Pozitivní dopady ústavní výchovy na osobnost dítěte z pohledu pěstouna .. 62

Schéma 4: Negativní dopady ústavní výchovy na osobnost dítěte z pohledu pěstouna . 65

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Otázky k rozhovoru	I
--------------------------------------	---

Příloha A – Otázky k rozhovoru

- 1) Jaké jsou Vaše dosavadní zkušenosti s pěstounskou péčí?
- 2) Jak dlouho žily děti v ústavním zařízení před tím, než jste si je vzaly do pěstounské péče?
- 3) Jak dlouho nyní žijí u vás děti v pěstounské péči?
- 4) Jak děti vzpomínají na pobyt v ústavním zařízení? Mluvíte o tom s nimi?
- 5) Jaké pozitivní vzpomínky si přinesly děti z ústavního zařízení k vám do pěstounské péče?
- 6) Jaké negativní vzpomínky si přinesly děti z ústavního zařízení k vám do pěstounské péče?
- 7) Jaké pozitivní dopady přinesla ústavní výchova podle vás vašim přijatým dětem?
- 8) Jaké negativní dopady přinesla ústavní výchova podle vás vašim přijatým dětem?
- 9) Ovlivnil podle Vás pobyt v ústavním zařízení chování Vašeho přijatého dítěte?
- 10) Co dalšího Vás napadá, když se řekne vliv ústavní výchovy na osobnost dítěte žijícího v pěstounské péči?

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Mgr. Natálie Dejová

Obor: Speciální pedagogika – vychovatelství

Forma studia: kombinovaná

Název práce: Dítě v pěstounské péči přicházející z ústavní výchovy

Rok: 2022

Počet stran textu bez příloh: 69

Celkový počet stran příloh: 88

Počet titulů českých použitých zdrojů: 36

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 2

Počet internetových zdrojů: 15

Vedoucí práce: PhDr. Alois Daněk, Ph.D.